

Veileder for arbeid med minoritetsspråklige barn i barnehage og skole

i

Meland kommune

Innhold:

Innledning

Bakgrunn for veilederen.....	side 3
Styringsdokumenter.....	side 4
Rutiner når ny elev ankommer skolen	side 5
Tverrfaglig samarbeid.....	side 6
Definisjoner.....	side 6

Andrespråkstilegnelse	side 8
Barns språkutvikling og tospråklighet.....	side 8
Hvordan lærer barn et andrespråk?	side 10
Språkstimulering i barnehage og skole.....	side 11
Identitet, språk og kultur.....	side 12
Synliggjøring av språklig og kulturelt mangfold i skole og barnehage.....	side 12
Betydning av morsmålet for andrespråkstilegnelse.....	side 14
Tidsperspektiv ved andrespråkstilegnelse	side 12
Ordforråds- og begrepsutvikling.....	side 15
Språklyder i et andrespråksperspektiv.....	side 17

Kartlegging av minoritetsspråklige barn	side 18
--	---------

Minoritetsspråklige elever i skolen	side 22
Faktorer i opplæringen av minoritetsspråklige elever.....	side 22
Tilpasset opplæring for minoritetsspråklige elever.....	side 23
Hva sier opplæringsloven.....	side 24
Noen forskningsbaserte råd for opplæring av minoritetsspråklige elever....	side 25
Metoder i opplæringen.....	side 26
Leseopplæring i norsk som andrespråksperspektiv.....	side 27

Foreldresamarbeid	side 29
--------------------------------	---------

Bruk av tolk	side 31
---------------------------	---------

Forslag til tema til diskusjon/refleksjon i personalgruppen	side 32
--	---------

Ressurser/veiledningsmaterieell for barnehage	side 33
Ressurser/veiledningsmaterieell for skole	side 35
Læremidler til den første lese- og skriveopplæringen	side 37
Eventyr og fortellinger	side 39
Mal for velkomstsamtale i barnehage	side 44
Mal for velkomstsamtale/mottakssamtale i barnehage og skole.....	side 47

Skjemasamling

Bakgrunn for veilederen

Denne veilederen er laget for ansatte i barnehager og grunnskoler i Meland kommune, men kan også være nyttig for andre instanser i kommunen som arbeider med barn og/eller foreldre med minoritetsbakgrunn.

Veilederen skal presentere grunnleggende og oppdatert kunnskap om andrespråktilegnelse og tospråklighet, samt gi konkrete råd mht. språkstimulering av minoritetsspråklige barn i barnehage og opplæring av minoritetsspråklige elever i grunnskolen.

Veilederen har som formål å skape et felles grunnlag for et systematisk arbeid for minoritetsspråklige barn og unge i Meland kommune. Det er et mål at:

- Barn med annen språkbakgrunn enn norsk skal lære norsk raskest mulig, og ha like muligheter som alle barn til å utvikle seg ut i fra egne forutsetninger
- Meland kommune skal ha kompetanse på fagområdet, både på ledelses- og lærernivå
- Felles rutiner og retningslinjer for innhold, arbeidsmåter og vurdering skal bidra til å skape et likeverdig og kvalitativt godt tilbud uavhengig av hvilken skole elevene får opplæringen ved.

Deler av veilederen vil være mest aktuell for ansatte i barnehagen; andre deler for ansatte i skolen. Det er imidlertid viktig at barnehager og skoler har kunnskap om hverandre, derfor vil veilederen som helhet kunne være nyttig lesning for alle.

Bakerst i veilederen er ressursoversikter for skole og barnehage, som blant annet inneholder linker til kartleggingsmateriell, læremidler og flerspråklig materiell til foreldresamarbeid. Her finner du også en skjemasamling som inneholder ulike maler til bruk i barnehage og skole, deriblant skjema for velkomstsamtale/mottakssamtale for barnehage og skole.

Veilederen skal være tilgjengelig på It's learning for skolene og i papirformat for barnehagene.

Deler av stoffet i denne veilederen er klippet fra tilsvarende veiledere for andre kommuner - som ligger tilgjengelig på internett.

Veilederen vil bli revidert ved behov -

Mvh

Nettverk for arbeid med minoritetsspråklige barn og unge – i Meland kommune.

Styringsdokumenter

Kunnskapsløftet

Målet er at elever settes bedre i stand til å møte kunnskapssamfunnets utfordringer. Elevenes grunnleggende ferdigheter skal styrkes. Skolen møter et stadig større mangfold av elever og foresatte. **Alle elever har krav på tilpasset og differensiert opplæring ut fra egne forutsetninger og behov. En skole basert på likeverd forutsetter at alle elever får de samme muligheter til å utvikle seg.**

Opplæringsloven

§2.8: Særskilt språkopplæring for elever fra språklige minoriteter

"Elevar i grunnskolen med anna morsmål enn norsk og samisk har rett til særskild norskopplæring til dei har tilstrekkelig dugleik i norsk til å følgje den vanlege opplæringa i skolen. Om nødvendig har slike elevar også rett til morsmålsopplæring, tospråkleg fagopplæring eller begge delar.

Morsmålsopplæringa kan leggjast til annan skole enn den eleven til vanleg går ved. Når morsmålsopplæring og tospråkleg fagopplæring ikkje kan givast av eigna undervisningspersonale, skal kommunen så langt mogleg leggje til rette for anna opplæring tilpassa føresetnadene til elevane.

Kommunen skal kartleggje kva dugleik elevane har i norsk før det blir gjort vedtak om særskild språkopplæring. Slik kartlegging skal også utførast undervegs i opplæringa for elevar som får særskild språkopplæring etter føresegna, som grunnlag for å vurdere om elevane har tilstrekkeleg dugleik i norsk til å følgje den vanlege opplæringa i skolen.

Retten til særskilt språkopplæring gis av skolen ved enkeltvedtak med rett for foresatte til å klage på vedtaket etter forvaltningsloven §§ 28 og 29. Vedtaket opprettholdes så lenge elevene har dokumentert behov for det.

Læreplaner og forskrifter

Kunnskapsløftet (K06) er gjeldende læreplan for opplæring i alfabetiserings- og mottaksgruppene.

Forskrift til opplæringsloven § 1-1 femte ledd gir skoleeier, kommunen, adgang til å vedta hvilken læreplan i norsk som skal følges:

Elevar som har rett til særskild norskopplæring etter opplæringslova § 2-8 skal få opplæring etter ei tilpassing til læreplan i norsk eller opplæring etter Læreplan i norsk som andrespråk.

Rammeplan for barnehagen

Den nye rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver understreker at tidlig og god språkstimulering er en viktig del av barnehagens innhold. Rammeplanen synliggjør småbarnsalderens betydning for utvikling av språk.

Rammeplanen understreker betydningen av barns morsmål: barnehagen må "støtte at barn bruker sitt morsmål og samtidig arbeide aktivt med å fremme barnas norskspråklige kompetanse" (Rammeplanen 2006:29).

Regjeringens strategiplan "Likeverdige opplæring i praksis!"

"Strategi for bedre læring og større deltakelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning 2007-2009" (revidert utg. 2007)

Strategiplanen har bl.a. som mål å;

- bedre språkforståelsen blant minoritetsspråklige barn i førskolealder

- bedre skoleprestasjonene til minoritetsspråklige elever

Rutiner når ny elev ankommer skolen

Forberedelser ved ny elev

- Kontaktlærer forbereder klassen på å ta imot en ny elev ved å si litt om elevens bakgrunn og å skape forståelse for det å være ny i klassen
- Fadderordning for nyankomne elever (Kontaktlærer)

Velkomstsamtalen / mottaksmøte (ved inspektør / rektor)

(Bruk vedlagte skjema)

- Avtale tid og sted med skolen og foreldrene
- Vurdere og avtale tolk (Inspektør)

Tilstede: Inspektør, kontaktlærer, sosiallærer ved behov, helsesøster, foreldre og elev.

Varighet: ca. 1 time

Momenter for møtet: Presentasjon av de tilstedeværende, ønske velkommen til skolen

Orientere om hensikten med samtalen og tidsbruk

Opplyse om at skolen orienterer om skoletilbudet, og eventuelt at vi ønsker å innhente opplysninger for å legge forholdene best mulig til rette for eleven

Informere kort om skolens reglement

Gjøre foresatte oppmerksomme på at opplysninger blir skrevet ned og oppbevart i elevarkivet

Gjennomgang av skjema for elevopplysninger

Informasjon og rutiner i klassen

Informasjon fra sosiallærer (hvis behov)

Nødvendig helsemessige opplysninger / informasjon (helsesøster)

Kartlegging av språkferdigheter og faglig ståsted (kontaktlærer)

- Ta utgangspunkt i rapport fra andre skoler / instanser
- Kartlegging av morsmål og faglig ståsted ved behov (innhenting av morsmållærer fra andre skoler ved behov).
- Samtale med eleven de første dagene, gjøre enkle arbeidsoppgaver i norsk/ matte.
- Tospråklig lærer samtaler med eleven.

Tverrfaglig samarbeid

Voksenopplæringen

Voksenopplæringen i kommunen samarbeider med Lindås kommune om ansvaret for norskopplæring for voksne innvandrere (16-67 år), i hht. Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere (Introduksjonsloven).

Voksenopplæringen kan være en viktig samarbeidspartner mht. foreldresamarbeid (mange nyankomne barn i barnehage og skole vil ha foreldre som går på VO for å lære norsk). VO har god oversikt over språkkompetansen i kommunen og kan formidle kontakt med aktuelle morsmålsassistenter/tospråklige ass. til skole/barnehage. Elever fra VO kan ha språkarbeidsplasser i både skoler og barnehager i kommunen.

Sosialseksjonen

NAV / sosialkontoret / Flyktningekontoret kan være en viktig samarbeidspartner for barnehage og skole når det gjelder nyankomne flyktningfamilier.

”Sosialkontoret dekker utgifter til tolk for fremmedspråklige brukere som kommunen mottar integreringstilskudd for” (prosess 16.3.3. i kvalitetssystemet). Det vil si at for barnehager og skoler som har barn med foreldre som er flyktninger dekkes utgifter til tolk av sosialkontoret (i hht prosess 16.3.3). Barnehagen/skolen er selv ansvarlig for å skaffe tolk (se prosess 16.3.3. i kvalitetssystemet).

PPT

Barnehage/skole kan få veiledning fra PPT mht språkstimulering/pedagogiske tiltak og kartlegging av barn med annen språkbakgrunn enn norsk. (Om PPTs rolle i kartlegging av minoritetsspråklige barn: se under *Kartlegging*.)

Helsestasjonen

Helsestasjonen vil være en viktig samarbeidspartner for barnehage/skole bl.a. når det gjelder foreldreveiledning og kartlegging av språkutvikling. Helsestasjonen vil også ha en viktig rolle når det gjelder å ’fange opp’ barn med annen språkbakgrunn enn norsk som ikke går i barnehage. Når det gjelder minoritetsspråklige barn skal man også være oppmerksom på at det er en overrepresentasjon mht. syn- og hørselsproblemer blant disse barna.

Definisjoner

Minoritetsspråklig: oftest brukt om barn som har *to* foreldre med annet morsmål enn norsk (men noe ulike definisjoner i skole og barnehagesammenheng).

Kategorien hvor kun én av foreldrene har annet morsmål enn norsk er imidlertid stadig voksende. Pga. av det er knyttet ulike definisjoner til begrepet minoritetsspråklig er det ikke helt uproblematisk å bruke dette. Begrepet ”minoritetsspråklige” er altså ikke entydig, men er likevel brukt i denne veilederen, da det er et så innarbeidet begrep på fagområdet.

Morsmål: det første språket barnet lærer, vanligvis det språket barnets mor har som sitt 1. språk. Barn kan også ha to morsmål, hvis de vokser opp med to språk i familien (simultan tospråklighet). Morsmålet er ikke nødvendigvis det samme som det språket barnet behersker best (mange barn behersker, etter hvert, sitt andrespråk (for eksempel norsk) bedre enn sitt morsmål (dette avhenger av språkstimulering og eksponering på de ulike språk).

Andrespråk: Barnets språk nr. 2, som barnet tilegner seg gjennom daglig kontakt med

språket. (For barn med annet morsmål enn norsk, bosatt i Norge, vil 2. språket være norsk.)

Særskilt norskopplæring: særskilt opplæring *i* norsk

Morsmålsopplæring: opplæring *i* elevens morsmål

Tospråklig fagopplæring: fagopplæring *på* elevens morsmål og norsk

Mangfold som ressurs

For mange familier med minoritetsbakgrunn er skole/barnehage den viktigste arena for integrering i det norske samfunnet. Det språklige og kulturelle mangfoldet utgjør samtidig en ressurs for skolen og barnehagen.

Flerkulturell kompetanse fremheves som et viktig innsatsområde i flere styringsdokumenter (bl.a. Rammeplan for barnehagen, Kunnskapsløftet og Strategiplanen ”Likeverdig opplæring i praksis”). Det legges vekt på at barn utvikler en sosial og kulturell kompetanse som kan sikre et inkluderende sosialt felleskap der mangfoldet anerkjennes og respekteres. Formidling av verdier er en viktig oppgave for både skole og barnehage. Flerkulturell kompetanse er en viktig kompetanse å inneha for *alle* barn – ikke bare for barn med minoritetsbakgrunn som skal lære å manøvrere mellom to språk og kulturer. Også majoritetsspråklige (etnisk norske) barn vil profittere på å være i en flerkulturell barnehage/skoleklasse ved at de får verdifull kompetanse i form av forståelse og respekt for mangfold/ulikheter og metaspråklig bevissthet.

Andrespråkstilegnelse

Barns språkutvikling og tospråklighet

I tabellen under (Valvatne/Sandvik 2002: ”Barn, språk og kultur”) skisseres språkutviklingen skjematisk fra barnet er nyfødt til og med 6/7 års alder. Denne progresjonen gjelder for språkutvikling generelt, uansett språk. En slik utviklingstabell kan være nyttig for å øke personalets kunnskaper om generell språkutvikling. Dette kan også være et nyttig redskap i samarbeid med evt. tospråklig personale i barnehagen, slik at man kan kartlegge barnets utvikling på morsmålet.

Skjematisk skisse av språkutvikling fra 0- 7 år:

Alder	Kjennetegn ved språkferdighet	Tips til språkstimulering
0-2/3	Babler, lytter og gjentar med varierende tonefall. Setter ord på ting og personer. Bruker ord som symbol når tingen ikke er til stede. Ord betyr flere ting. Ord tolkes som en hel setning. Forstår flere ord enn det bruker. To-ordssetninger bruker flest substantiv, verb, noen preposisjoner, adverb, adjektiv og påpekende pronomen. Spørreord – svarer med ja/nei. Forstår lengre setninger enn de produserer selv. Tre og	Lek og samspill. Lære og forstå nye ord og begreper (overordnede som kroppsdel, leker, klær, mat, kjøretøy, dyr, familien, møbler osv..) Sanger, fingerleiker, barnerim, eventyr. Bruk konkrete, dramatiser (se språkposemodellen, snakkepakka); da gjør du «usynlige» ord synlig. Du henvender deg til alle barna. Du knytter ord til gjenstand og handling. Du kan gi konkrete forklaringer og du kan inspirere til samspill og lek.

	fireordssetninger. Skiller mellom nåtid og fortid.	Fokuser på hvordan du som voksen bruker språket: vær bevisst taletempo og uttale. Utnytt alle rutinesituasjoner, tellesituasjoner, av og påkledning, måltider etc. til å snakke med barnet. Sett navn på det du gjør sammen med barna – vær viss på at barnet forstår hva ordet betyr.
3– 4	Skiller mellom entall og flertall av substantiv. Bruker noen overbegreper. Barnet behersker de fleste språklydene. Setningsoppbygging er stort sett riktig. Forstår motsatte analogier. Peker på absurditeter på bilder, kan sortere i kategorier. Kan begreper som: høy/lav, stor/liten osv. Kan følge høytlesning. Forteller hvordan ting blir brukt, forteller om opplevelser i nåtid og fortid. Forteller om to opplevelser i riktig rekkefølge. Utfører forskjellige beskjeder.	Bruk av smågrupper for å lage gode muligheter til samtale med barna. Rollelek. Høytlesning/medlesning/øve gjenfortelling – men husk: Forståelse er viktig! Det fungerer svært dårlig å sette seg ned for å lese en bok for et barn med dårlig språkforståelse. Eventyr. Bruk konkreter – dramatiser (se språkposemodellen/ snakkepakka.) Trening på begrepene farge, klassifisering, sortering, preposisjoner. Motorisk trening. Vær aktiv samtalepartner med barnet. Bruk spill og puslespill for å lære begreper og øke språkforståelsen. Snakk i fullstendig setninger, bruk adjektiv, preposisjoner og navngi farger, stimuler til samtale utover «her og nå» situasjoner (fortid og fremtidige hendelser). Utvid samtalen og gi samtalen mer innhold ved å ta med fakta, sammenligne og reflektere over ulike opplevelser.
4–5/6	Kan peke på <i>minst, få</i> etc. Kan si adressen, telefonnummer hjemme. Forteller historier uten billedstøtte. Kan fortelle enkle vitser. Kan si om ord rimer eller ikke. Forventer korrekt uttale. Setningsbygging: 8–10 ord. Den grammatiske oppbyggingen blir mer og mer korrekt.	Lese bøker som barna kan gjenfortelle i neste lesestund. Øve konsentrasjon og utholdenhet. Tegneferdigheter. Lek med språket, rim og regler. Skape tekst med barna. Arbeide med geometriske figurer. Oppmuntre til å ”lekeskrive”, bokstaver og tall. Vektlegge godt blyantgrep – bruk trekantblyant. Gjøre barna kjent med formsiden av språket – ord som kan bety flere ting, eks ring, tog, blad. Bruk konkreter, dramatiser... Gi barna varierte og positive erfaringer med å bruke språket. Ta initiativ og legg til rette for opplevelser og nye erfaringer. Bruk gjerne smågrupper.
6–7	Husker 2–3 regler utenat. Kan rime på egenhånd. Kan klappe stavelser i ord.	

	<p>Vet hva en setning, et ord, en stavelse og en lyd er. Kan uttale ord langsomt med kontrollert artikulasjon. Finner første/siste lyd i et ord. Kan si lydene i 2 og 3-lydsord. Kan sette sammen lyder til 2 og 3-lydsord. Forstår at ord i talespråket lydmessig skal stemme med bokstaver i ord i skriftspråket. Kan uttrykke seg sammenhengende muntlig.</p>	
--	--	--

Forskning viser at barn fint kan lære to (eller flere) språk parallelt (simultan tospråklighet). Barnas tospråklige kompetanse er - selvfølgelig - avhengig av tilstrekkelig stimulering på begge språk. De fleste barn vi omtaler som minoritetsspråklige har imidlertid en tospråklig utvikling hvor andrespråket etableres etter at barnets morsmål er etablert (en slik tospråklig utvikling kalles additiv tospråklighet). Det er viktig at barnets morsmål opprettholdes/ stimuleres så tilegnelsen av et andrespråk ikke går på bekostning av barnets morsmål. Barns morsmål er vanligvis etablert i 3 års alderen. For noen tospråklige barn som lærer flere språk samtidig før de er 3 år, kan det ta litt lengre tid å etablere språkene sine.

Hvordan lærer barn et andrespråk?

Behov for fleksibilitet

Nyankomne elever er erfaringsmessig en svært heterogen gruppe med ulike forutsetninger og behov. Noen elever har et velutviklet begrepsapparat på morsmålet og trenger å lære det norske ordet for begrepet. Andre elever må utvikle et faglig begrepsapparat parallelt med utviklingen av norskspråklige ferdigheter. Elevene trenger derfor høy grad av tilpassing i opplæringen innenfor de eksisterende rammene. Elevene er også ulike med hensyn til alder, skole-bakgrunn, språk, sosioøkonomisk bakgrunn, kultur, familieforhold, opplevelser og erfaringer.

Behov for forutsigbarhet og struktur

For mange elever i denne elevgruppen er det stort behov for forutsigbarhet og stabilitet. For de aller fleste er det å flytte en krevende prosess, hvor en bruker mye energi på å orientere seg i nye og fremmede omgivelser.

I tillegg har mange av barna hatt en følelsesmessig belastende reisevei på grunn av konflikter, brutte familieband, tap av venner og midlertidig opphold i flyktningleirer. For at de skal få gode læringsmuligheter, er det ekstra viktig at de møter en tydelig, forutsigbar, stabil og trygg skolesituasjon.

Forutsetninger for å lære andrespråket (norsk):

- Deltakelse i norskspråklig miljø. Barnet må ha tilstrekkelig muligheter til å høre/bruke norsk i dagliglivet (bli eksponert for norsk)
- Trygghet; trygt og stimulerende læringsmiljø (tilpasset opplæring).
- Godt foreldresamarbeid (se mer om dette under *Foreldresamarbeid*)

Trygghet og positivt selvbilde er en viktig forutsetning for andrespråkstilegnelse.

En viktig forutsetning for at barn lærer språk er at de opplever et trygt og stimulerende miljø i barnehagen/skolen. Å lære handler om å oppleve mestring, og det er derfor viktig at det i skole/barnehage tilrettelegges for mestringsorientert læring som er tilpasset det enkelte barns utvikling. For barn som ikke, eller i liten grad, behersker det norske språket og ikke møter sitt morsmål i barnehagen/skolen, blir det særlig viktig at personalet tilrettelegger for gode mestringsopplevelser. Man kan for eksempel legge til rette for lek og aktiviteter som synliggjør barnets ressurser framfor barnets manglende norskspråklige ferdigheter. Når barn lærer norsk i en andrespråkssituasjon er det viktig å være klar over at ulike barn lærer ulikt. Noen barn kaster seg ut i det nye språket (norsk) med en gang, og prøver og feiler. Andre barn sier lite på det nye språket og kan gå inn i en «taus periode». Barna «lytter seg inn i andrespråket» og kan ha et stort passivt ordforråd selv om de ikke ytrer seg så mye på det nye språket. Disse barna trenger likevel å få mulighet til å vise at de forstår selv om de ikke er klare for å uttrykke seg verbalt på norsk ennå. Dette kan være aktiviteter hvor barna kan vise med handling at de forstår; eks. «Kan du gi meg melk?» «Kan du legge den røde ballen oppi kurven?». Slike aktiviteter kan legges opp som en lek, implementeres i dagligdagse situasjoner eller benyttes i formelle læringssituasjoner som samlingsstund.

Språkstimulering i barnehage og skole - Læringssyn:

- Formell vs. uformell læring?

Undervisningstone (barnet som elev) vs. *utvekslingstone* (barnet som samtalepartner)

Iflg. Gjervan (2007) blir det ofte et mer instrumentelt fokus på læring (formell læring) når det gjelder minoritetsspråklige barn, i og med det sterke fokuset på at barn skal lære norsk før skolestart. Norsk dagligspråk (som er basen i barnets videre språklæring) læres og utvikles best gjennom barnets deltakelse i uformelle og inkluderende miljøer: barnehage, skolefritidsordning, friminutter, spisepause, og organiserte fritidsaktiviteter sammen med norskspråklige barn og voksne. Dette er noe barnehagen og skolen må være bevisst på.

- Språkgrupper vs. hele barnegruppa? (isolert vs. integrert)

Språkgrupper kan være bra og nødvendig, men kanskje enda viktigere er det å være bevisst på at **barnet lærer gjennom naturlig bruk av språket, i samtale og i dagligdagse situasjoner.**

Barn lærer språk best i lek og samvær/samtale (uformell læring). En viktig oppgave for barnehage/skole blir dermed å legge til rette for barnets sosiale integrering for at barnet skal få muligheter til å bruke det norske språket aktivt.

Strategier for god språkstimulering (for alle barn) og for å styrke samspillet mellom barn og voksen (Gjervan 2007):

- Ta utgangspunkt i barns opplevelse av her og nå.
- Rekonstruere hendelser sammen med barna. Snakke om det vi gjør.
- Bruke god tid på ting. Gi barnet tid.
- Bruke dramatiske virkemidler for å beskrive og forklare.
- Bruke konkrete og bilder som hjelpemidler.
- Fra det konkrete til det abstrakte.

- Høytlesning, lese bøker sammen.
- Fortelle, gjenfortelle. Oppmuntre fortellergleden.
- Rette oppmerksomheten mot *det barnet vil si* – ikke *hvordan* det sier det.
- Slippe til barnet selv. Gi barnet tid.
- Knytte ord til handling.

Slik kan du jobbe med språkstimulering:

Utnytt situasjoner, rutiner m.m. til å lære språk. Jobb med språket hele tiden, i naturlige situasjoner. Utnytt alle naturlige muligheter til samtale. La barnet fortelle. Ta utgangspunkt i noe barna liker å holde på med. Bruk mye konkrete og bruk mye bilder, bl.a. som utgangspunkt for samtale. Ta bilder av barna, snakk om hva dere gjør osv. Bilder kan også være et godt utgangspunkt for foreldresamtale med minoritetsspråklige foreldre (se mer under *Foreldresamarbeid*). Når det gjelder betydningen av positive opplevelser med bøker/lesing, og betydningen av det å bli lest høyt for, har også barnehage/skole en viktig rolle mht. foreldreveiledning. Jobb med før-forståelse før lesing av en tekst. Snakk om hva teksten handler om. Bruk dramatisering og sang.

For videre tips om metode og aktiviteter, se link til bl.a. Snakkepakken og Ord som gror under ressursoversikten bakerst i veilederen (dette er materiell som er velegnet både for barn i barnehage og i småskolen).

God pedagogikk er god pedagogikk for alle barn; minoritets- og majoritetsspråklige. Det handler om å hjelpe barn til å finne strategier for å forstå og gjøre seg forstått.

Identitet, språk og kultur

Barnehage og skole må bidra til å **gi barnet et godt selvilde** bl.a. gjennom fokus på det barnet *kan*, og ikke bare det det ikke kan (f.eks. manglende norskerferdigheter). Fokuserer på *alt det barnet kan*, se hva barn er flinke til/hvilke interesser de har. Fremheve barnets kompetanse; løfte fram kunnskap barnet har – som ikke andre har, for eksempel det å beherske et annet språk (synliggjøre det flerspråklige i barnehage/skole). Gi morsmålet en verdi i seg selv, ikke bare som middel for å lære norsk (se *Betydning av morsmålet for 2.språkstilegnelse*). Språk er ikke en løsrevet del av barnets utvikling; **språket er nært knyttet til identitet, og til barnets følelsesmessige og sosiale utvikling**. Det er bl.a. viktig å se morsmåletets betydning for foreldre-barn relasjonen.

Språk er:
 o Det viktigste redskapet vi har for å formidle/til egne oss kunnskaper om verden
 o En viktig del av vår identitet

”Sosiale, etniske, kulturelle, religiøse, språklige og økonomiske forskjeller i befolkningen medfører at barn kommer til barnehagen med ulike erfaringer. Barnehagen skal støtte barn ut fra deres egne kulturelle og individuelle forutsetninger” (Rammeplanen 2006:7).

Barnehage og skole må bidra til en positiv identitetsutvikling for hvert enkelt barn. **For at minoritetsspråklige/tospråklige barn skal kunne utvikle en trygg tokulturell identitet må de få anerkjennelse i forhold til sin språklige og kulturelle bakgrunn.**

En måte å anerkjenne barnets kulturelle bakgrunn er å vise interesse, og sette ord på likheter og forskjeller. Ikke lat som om forskjeller ikke finnes det som er viktig er hvordan vi forholder oss til dette (om vi ser mangfold som en normaltstand og en ressurs, eller som et problem (Hauge 2004)). Fremhev barnets kompetanse, og det at barnet kan noe ikke alle andre kan (for eksempel sitt morsmål) som noe positivt.

Synliggjøring av språklig og kulturelt mangfold i skole og barnehage

”Mange barn vokser opp som fremmede i det eneste landet de kjenner.”
(Dilek Ayhan, leder av norsk-tyrkisk ungdomsforening og vinner av innvanderprisen 2005).

Gjervan (2007) fremhever betydningen av at barnehage og skole er **identitetsbekreftende**, bl.a. gjennom synliggjøring av det flerkulturelle. Dette er viktige signaler - til både barna og foreldrene - som skaper tillit. Det handler om at alle barn skal kunne oppleve identifisering og gjenkjennelse, noe som er viktig for utvikling av et godt selvbylde. (Hvem har bøker på sitt språk i bokhylla? Hvem får sine eventyr fortalt?)

Barnehage/skole må synliggjøre og implementere det flerkulturelle perspektivet i sine planer.

Enkle virkemidler for å synliggjøre mangfoldet:

Ha flagg, verdenskart, globus, bøker på flere språk (språk som er representert i klassen/barnegruppa). Ha for eksempel ”Velkommen”, eller ”Gratulerer med dagen” når noen har bursdag, på alle språk som er representert.

Tips: Det flerspråklige bibliotek Deichman har bøker på mange språk for utlån/salg (se ressursoversikt bakerst i veilederen).

Ta i bruk rim, regler, eventyr, sang, musikk, dans, mat etc. fra språk/kulturbakgrunn som er representert i klassen/barnegruppa. Dette kan samtidig være inntak til et godt foreldresamarbeid - **se foreldre som ressurser/ta i bruk foreldrekompentansen.**

Tips: *Fader Jakob* er en sang som finnes på mange språk.

Mange barnehager har ”ukas barn”, på samme måte kan man ha ”ukas ord” – på forskjellige språk som er representert i barnehagen.

Se barna som ressurser. Eks. lære geografi eller om religion med utgangspunkt i barna.

Betydning av morsmålet for andrespråkstilegnelse

Måten vi tilegner oss et nytt språk på, er på mange måter lik måten vi tilegner oss all annen kunnskap på; vi bygger på det vi kan fra før (Sunil Loona 2001).

Innen forskning om tospråklighet er det bred enighet om at **barn med et godt utviklet morsmål vil ha bedre forutsetninger for å tilegne seg et andrespråk.** Derfor er stimulering av morsmålet av betydning for å lære norsk.

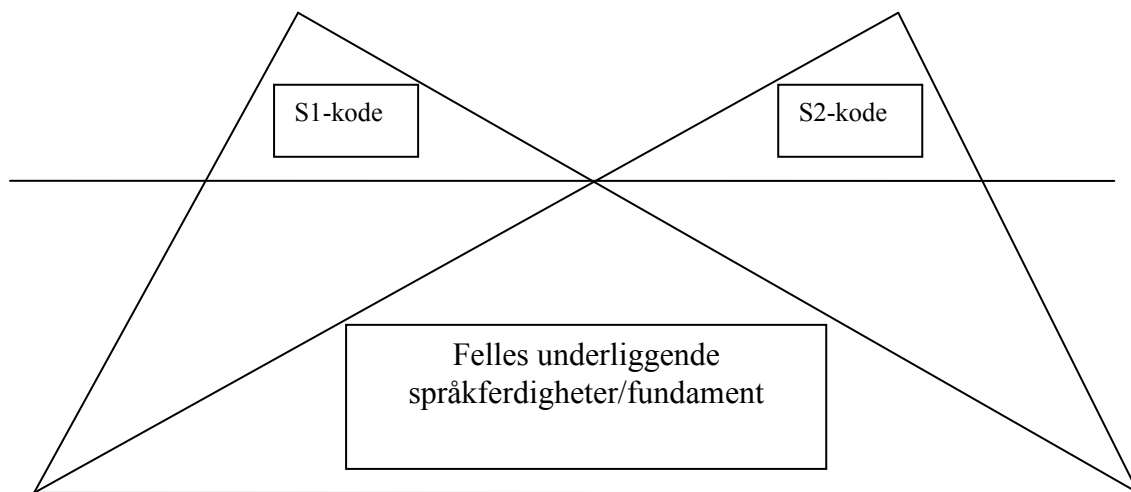
Mange foreldre med minoritetsbakgrunn er usikre i forhold til hva som er best for barnet når det gjelder å lære norsk. Noen foreldre velger å snakke norsk med barnet sitt

hjemme, og ønsker at barnet også kun skal snakke norsk i barnehagen. Dette kan få svært uheldige konsekvenser for barnets språkutvikling. Det at barna utvikler et godt fundament i morsmålet gjør at de har bedre forutsetninger for å tilegne seg andrespråket (norsk). **Det er viktig at foreldre snakker det språket de behersker best med barnet sitt – altså (som regel) morsmålet.** Barnets første- og andrespråk utfyller og beriker hverandre. Det at barna snakker morsmålet sitt hjemme (og eventuelt i barnehagen/skolen) er altså ikke til hinder for den norskspråklige utviklingen (Engen og Kulbrandstad 2000). Derimot kan mangelfull morsmålsbeherskelse, bl.a. mangelfullt begrepsapparat på morsmålet, legge hindringer i veien for barnets kunnskapstilegnelse (S.Loona 2001:226).

(For veiledning til foreldre om tospråklig utvikling: se veilederen ”Barn i flerspråklige familier”.)

Dual-isfjellmodellen illustrerer hvordan morsmålet (språk 1) og andrespråket (språk 2) bygger på et felles underliggende fundament; vårt tankeverktøy/begrepsapparat, som er grunnlaget for all språktilegnelse. Andrespråk og morsmål støtter hverandre, det er en gjensidig påvirkning og utvikling (ikke ”konkurrerende”).

Dual-isfjell modellen for tospråklig utvikling

(Cummins 1984:143, fritt gjengitt og oversatt)

Barnehage, skole, PPT og helsestasjon har en viktig rolle når det gjelder veiledning av foreldre, blant annet når det gjelder betydning av morsmålsstimulering, og må ha kompetanse mht. tospråklighet og andrespråkstilegnelse.

Tidsperspektivet ved andrespråkstilegnelse

- **Hverdagsspråk, situasjonsavhengig språk (overflatespråk):** relativt rask tilegnelse (ca. 2 år) I løpet av et par år lærer barn gjerne et enkelt, uformelt dagligspråk, knyttet til aktiviteter som foregår her og nå. **Når det hevdes at barn lærer språk raskt, er det denne språkkompetansen det snakkes om.**

- **Abstrakt, situasjonsuavhengig språk (dybdespråk):** tar vesentlig lenger tid å tilegne seg (5-7 år). Det er dette språket barna møter i skolen, og som de må beherske for å ha utbytte av undervisningen.

Det tar m.a.o. **tid** å bli god i norsk – god nok til å kunne forstå undervisningen og bruke det norske språket som et *redskap for å tilegne seg kunnskap*. **Selv om barn bruker noen få år på å snakke norsk flytende med god uttale og god ordstilling, kan det ta mange år før norsk fungerer godt nok som redskap for læring.** Det er viktig å ta dette i betraktning i forbindelse med kartlegging og når det gjøres enkeltvedtak i skolen.

Tidsperspektivet mht. norsktilegnelse er videre avhengig av:

- **eksponering/input på norsk** (at barnet deltar i et norskspråklig miljø)
- **om morsmålet er nært eller fjernt fra norsk** (er morsmålet fjernt fra norsk, med annerledes alfabet, svært forskjellige lyder osv. må man regne med at norsktilegnelsen tar lengre tid)

Barn som lærer norsk som andrespråk lærer formsystemet i språket tidlig, og (som regel) mye lettere enn voksne. Ifølge tospråklighetsforskere behersker barn visse aspekter ved andrespråket, slik som språkets *lydsystem og grammatikk*, relativt lett dersom de får tilstrekkelig med muligheter for å høre og bruke språket. Men andre aspekter ved språket, slik som et rikt *ordforråd* (det å forstå ordenes betydning/mening, og bruke dem i rett sammenheng), kan ikke læres bare ved å bli eksponert for språket.

Kodeveksling

Det er vanlig for tospråklige barn (og voksne) å veksle mellom begge språkene (for eksempel benytte både spanske og norske ord i samme setning). Slik kodeveksling er en naturlig kommunikativ strategi og ikke tegn på ”språkforvirring” eller språklig svakhet – tvert imot viser det at barnet er en svært kompetent språkbruker og er i stand til å benytte sin totale språkkompetanse for kommunikative formål (Engen og Kulbrandstad 2000). Kodeveksling er en del av normal tospråklig utvikling. Man skal derfor være oppmerksom på dette fordi *manglende kodeveksling* kan indikere at barnet har språkvansker.

Ordforråd- og begrepsutvikling

Ordforrådet er den viktigste faktor for andrespråkstilegnelse.

Å jobbe med ordforrådet er helt sentralt i den første norskopplæringen. Det er viktig å utvikle både et *kvalitativt* og *kvantitativt* ordforråd. Kvalitet: Det å få et ordforråd er ikke bare å si ordene. Barn må lære hva ordene betyr, og hva de står for (se bl.a. veiledningen til «Snakkepakken» i barnehagen). Ord forstås i en kontekst, og kan vanskelig huskes eller forstås hvis de ikke bærer mening for barn. Kvantitet: For å mestre dagliglivet som 6-åring bør ordforrådet være på ca 6000 ord. For å klare seg i skolehverdagen regner man med at ordforrådet til 6-åringen bør være på ca 8 – 10.000 ord.

For mye fokus på barnas uttale kan være uheldig for barnets opplevelse av språklig mestring. Det viktigste er at barna får mulighet til å utvikle et rikt ordforråd på norsk. Ofte kan barnet begrepene men mangler de norske ordene/navn på ting og begreper på norsk. Når barnet først har forståelse for begrepene på sitt morsmål, er det mye lettere å lære de nye ordene på norsk. Nye ord læres lettere i samspill med barnets morsmål, gjerne sammen med en tospråklig assistent.

Barnet lærer språklyder og uttale i dagligdagse situasjoner og aktiv språkbruk i samspill med andre barn og voksne. Skal man trene på språklyder kan dette gjøres i dialog og samtale eller gjennom bruk av sanger, rim og regler. For at barnet skal lære nye ord på norsk er det viktig at de opplever meningsfulle dialoger som utvider deres ordforråd. **Utvikling av ordforråd er avhengig av samhandling og deltakelse i norskspråklig miljø.**

Begreper er ikke det samme som ord; *ord* tilhører vårt *språkssystem*, mens *begreper* tilhører vårt *tankesystem* (S.Loona, 2007). Begrepsutvikling er etablering av selve redskapet for å forstå/begripe verden – dette er noe langt mer fundamentalt enn språklige merkelapper for begrepene (jf. Dual-isfjellmodellen).

Det er et sterkt fokus på å lære norsk *språk* i skole/barnehage – men det må også være fokus på *begreper*/begrepslæring, som et fundament for barnets kunnskapstilegnelse.

”Det at barna utvikler gode norskkunnskaper er selvfølgelig viktig, men barna vil neppe kunne følge med i fagundervisningen på norsk hvis de ikke har et godt nok utviklet begrepsapparat for å forstå innholdet i undervisningen.” (S. Loona 2001:227).

Hvordan fremme begrepsutvikling:

- **dialogisk opplæring/undervisning** (iflg. S. Loona 2002 er dette beste måte å fremme begrepsutvikling) – at eleven har mulighet til å delta aktivt i dialog i klassen/gruppen
- **stimulering på både morsmål og norsk**, jobbe med begreper parallelt på begge språk (ved hjelp av tospråklig ass. i skole/barnehage, eller i samarbeid med foreldre)
- **tospråklig fagopplæring** – viktig for begrepsutvikling (se mer under *Organisering av opplæringen i skolen/tospråklig fagopplæring*)

Tips: Spør barnet hva ting/begreper heter på barnets morsmål.

(Det kan være begreper som ikke finnes på det aktuelle morsmålet; direkte oversettelse ikke

mulig.)

Språklyder i andrespråksperspektiv - Bokstaver og lyder

Mange barn har morsmål som lydmessig er svært ulikt norsk og har derfor problemer med lydene i det norske språket. Identifiser hva med språket som er vanskelig. Det er nyttig å vite noe om barnets morsmål og sammenligne det med norsk (se link til kontrastive beskrivelser i ressursoversikten bakerst i veilederen). Det er nødvendig å jobbe mye med hvordan vi lager lydene, og øve på lydkombinasjoner og hvordan lydene er satt sammen. Mye lyttetrening er viktig fordi **vi oppfatter kun de lydene vi har i morsmålet vårt**. Av den grunn er **æ, ø og å** vanskelig for mange. Mange konsonanter finnes heller ikke på andre språk, eller det skilles ikke mellom det som i norsk er ulike konsonanter (eks. spansk: skilles ikke ml. *b* og *v*). Dette er det viktig for læreren å vite noe om.

Fra det kjente til det ukjente er et viktig pedagogisk prinsipp, også når det gjelder andrespråkstilpassning. Bokstavprogresjon: Begynne med lyder (vokaler) som finnes i alle språk (mange lyder finnes i andre språk, men skrives forskjellig, f.eks. æ = aa på somali).

Dette er særlig vanskelig i norsk:

- **Fremre vokaler** (u, y, ø) er for mange spesielt vanskelig å skille fra hverandre (det er sjeldent i verdenssammenheng at et språk har alle disse tre fremre vokalene)
- **Konsonantkombinasjoner**

Norsk har mange vanskelige bokstavkombinasjoner (bl.a. konsonantkombinasjoner) – uvante kombinasjoner som vil være vanskelig for mange. (jf. for eksempel konsonantforbindelser på polsk for nordmenn)

Forveksling av konsonanter betyr ikke nødvendigvis at det dreier seg om lære-/skrivevansker men at barnet ikke har lært de norske språklydene.

Det er viktig at barna får trening med de norske språklydene, for eksempel gjennom rim, regler, sanger og leker. Felles for mange barn med annet morsmål enn norsk er at barna vil streve med en del av de norske vokalene særlig æ, ø, u og y. Ved å gå fra kjente vokaler i barnas morsmål som ligger nært uttalemessig, til de mer vanskelige og ukjente norske vokalene, vil barna ved hjelp av trening kunne uttale de norske vokalene riktig. Øv f.eks. på å gå fra a til æ, fra e til ø og fra i til y. Korriger munn og leppestilling.

Tips: Syng sanger som f.eks. «Tre små kinesere på høybro plass», og bytt til nye vokaler for hvert vers. For barn i barnehagen er det viktig at all trening skjer gjennom lek, og at vi bare bruker noen minutter hver dag til slik trening.

For barn fra en del asiatiske land er *r* en vanskelig lyd. I en del språk, bl.a. kinesisk, forekommer ikke *r* i slutten av ord, derfor vil kinesiske barn (og voksne!) ha problemer med ord som slutter på *r*. Her er det lurt å øve ved å gå fra *d* til *r*.

Somaliske barn strever ofte med *p* og *v* fordi dette er ukjente lyder på somalisk. De forveksler ofte *p* med *b*, og *v* med *f*. Øv på å høre forskjell på *p/b* og *f/v*. Finn rim og regler med mange *f`er* og *v`er*.

De fleste minoritetsspråklige barn har ikke problemer med norske enkeltkonsonanter, men de norske *konsonantforbindelsene* er ofte et problem for barn som har norsk som sitt andrespråk. **Tips:** André Bjerkes «Morsomme vers» har mange fine dikt som kan brukes til å trene sammensetningen av norske konsonanter.

Særlig er konsonantforbindelser som inneholder *r*-lyden viktig å øve på. De fleste minoritetsbarn vil streve med *kj*-lyden som i kirke. Dette er også en lyd som er vanskelig for norske barn i førskolealder. Øv på navn som inneholder vanskelige norske språklyder. La for

eksempel kosedyr og hånddukker i barnehagen få navn som inneholder vanskelige norske språklyder. På den måten må barna ofte gjenta disse spesielle lydene.

Kartlegging av minoritetsspråklige barn

Hvorfor kartlegge? Hva skal kartlegges? Hvordan kartlegge? Hvem skal kartlegge? Hva brukes kartleggingen til?

Minoritetsspråklige barn er en svært heterogen gruppe. Noen er født i Norge, mens andre kommer til landet underveis i skoleløpet. Noen snakker flytende norsk, mens andre kan lite eller ingenting norsk når de begynner på skolen. Noen har lang skolegang fra hjemlandet, andre kommer til Norge med mangelfull eller ingen skolegang. Med andre ord står skole og barnehage overfor komplekse utfordringer når de skal gi et godt og tilpasset tilbud.

Kartlegging er en forutsetning for å kunne gi tilpasset opplæring, i samsvar med barnets språklige og kognitive forutsetninger.

Kartlegging og observasjon skal ha en hensikt; det skal gagne barnet. Barnet skal kartlegges for å få bedre muligheter til å oppleve mestring og utvikle seg. Kartlegging må si noe om hva barnet kan (fremheve barnets kompetanse), ikke bare hva det *ikke* kan. Resultatet av kartleggingen må føre til at skole/barnehage iverksetter tiltak som gir en bedre tilpasset opplæring.

I skolen er kartlegging nødvendig for å avgjøre om eleven kan følge ordinær undervisning eller har behov for, og rett til, særskilt språkopplæring (jf. Opplæringsloven § 2.8). **Viktig å være oppmerksom på:** Mange barn snakker tilsynelatende flytende norsk (har et godt *overflatespråk/hverdagsspråk*), men har et mangelfullt *dybdespråk* (mangler begreper for å kunne forstå undervisningen). De har altså ikke tilstrekkelig norskerfardigheter for å kunne bruke det norske språket som redskap for å tilegne seg kunnskap. Barnet klarer seg godt med hverdagsspråket utenfor skolen, men ikke i skolen. Derfor er kartlegging helt nødvendig for å vite om barnet kan *tilstrekkelig* norsk.

Det er **språknivå** som avgjør – ikke antall år i Norge. Barn som er født i Norge har ikke nødvendigvis gode norskerfardigheter (dette avhenger av språkstimulering, om barnet har gått i norsk barnehage osv).

Viktig ved bruk av kartleggingsmateriell:

Når kartleggingsverktøy som er utviklet for barn med norsk som morsmål, brukes på barn med norsk som 2.språk, må man være seg bevisst hva som egentlig kartlegges: en marginal språkkompetanse hos barnet (nemlig norsk), og ikke barnets totale språkkompetanse. For å få et riktig, helhetlig bilde av barnets totale språkkompetanse må også barnets morsmål kartlegges. Kartlegging av barnets morsmål er for eksempel helt nødvendig for å avgjøre om barnet har spesialpedagogiske behov.

Kartleggingsverktøy som for eksempel TRAS (i barnehagen) kan være et viktig verktøy for å sette i gang gode tiltak mht. videre språkutvikling/språkstimulering, men resultatet av en TRAS-kartlegging er ikke en indikasjon på barnets totale språkkompetanse. Barnet kan ha et velutviklet, aldersadekvat morsmål som også må tas i betraktning. Man må være bevisst begrensningene ved bruk av kartleggingsverktøy som for eksempel TRAS.

Hvis vi observerer norskerfardighetene hos en minoritetsspråklig 5-åring kan det hende at hans norskspråklige nivå er som en 3-åring med norsk som morsmål. Dette kan derfor gi et feilaktig bilde av barnets helhetlige ressurser og kompetanse. Det er viktig at 5-åringen får opplevelser og utfordringer som er tilpasset hans interesser og kognitive utvikling (aldersadekvat tilrettelegging). I motsatt fall vil barnets kognitive utvikling kunne påvirkes negativt.

Samarbeid skole - PPT

Kartlegging ifht utredning av evt. spesialpedagogiske behov:

Hvem skal kartlegge?

Skolen skal gjøre den første kartleggingen av eleven, evt. med veiledning fra PPT. Dersom skolen etter å ha kartlagt eleven mener at det er grunnlag for videre utredning av evt. spesialpedagogiske behov, skal det innhentes skriftlig samtykke fra foresatte og henvises til PPT.

Videre utredning av PPT kan vise at eleven har behov for, og rett til, *både* særskilt språkopplæring (etter Opplæringslovens §2.8) og spesialpedagogiske tiltak (etter §.5.1). Nb! Spesialpedagogiske tiltak skal ikke erstatte tiltak som gjelder særskilt språkopplæring. Det er en utfordring å skille mellom **svake ferdigheter i norsk** (rettigheter jf. §2.8) og **spesifikke språkvansker/spesialpedagogiske behov** (rettigheter jf. §5.1.) Indikasjoner på om barnets vansker dreier seg om 2.språkstilegnelse eller spesifikke språkvansker (eks. dysleksi) kan vi få ved å se på **hvordan barnet fungerer på morsmålet**. (Nb! Eksponering/ stimulering av morsmålet må tas i betraktning (snakkes morsmålet hjemme?).) Det er utviklet verktøy for kartlegging av morsmål (se under *kartleggingsverktøy*). Selvfølgelig må man også innhente foreldrenes kunnskap om barnets ferdigheter på morsmålet.

Hvis eleven har gode eller gjennomsnittlige ferdigheter i morsmålet kan dette avkrefte en mistanke om mer spesifikke problemer. Svake resultater i norsk vil da indikere at eleven har et behov for stimulering av ordforrådet på norsk, ikke teknisk lesetrening. Dersom eleven har problemer både på morsmål og norsk, styrkes mistanken om spesifikke problemer.

Det er en overrepresentasjon av henvisninger av minoritetsspråklige barn til PPT. En stor andel minoritetsspråklige barn har ikke spesifikke vansker utover ”normal” andrespråkstilegnelse, men kan tillegges dette. Kun 3-5 % av minoritetsspråklige barn har spesifikke språkvansker (Sunil Loona 2007). Imidlertid er det viktig å være klar over at både over- og underrepresentasjon er en risiko, nettopp fordi det er vanskelig å skille hva som er hva (andrespråkstilegnelse vs. spesifikke språkvansker). Mange tilskrives lærevansker de ikke har, mens andre har vansker som ikke blir oppdaget - eller oppdages for sent. Problemer som skyldes for eksempel dysleksi kan bli oversett fordi man tror det ”bare” handler om andrespråkstilegnelse. Kartlegging er derfor nødvendig, for å kunne gi forsvarlige pedagogiske tilbud i samsvar med barnets evner og forutsetninger. **Får barn den rette hjelpen til rett tid vil barna unngå å få emosjonelle og sosiale tilleggsproblemer, som vil kunne være svært uheldig for videre utvikling** (jf. fokus på tidlig innsats, St.mld.16 (2006-07), se ressursoversikt).

Hva skal kartlegges? Hvordan kartlegge?

Når det gjelder kartlegging og utredning er det viktig med en bred, kvalitativ kartlegging fordi de fleste verktøyene som brukes i Norge er utviklet for, og normert med utgangspunkt i, barn med norsk som morsmål. Man må derfor være forsiktig med å ”lene seg på” normerte tester når det gjelder minoritetsspråklige barn.

Normerte tester er ikke nok, bakgrunnsinformasjon er helt vesentlig.

Viktige momenter å ha med ved kartlegging (og evt. videre utredning):

• Barnet selv

Evner, ferdigheter, atferd, bakgrunnsinfo., bl.a.:

- kultur- og språkbakgrunn (er barnets morsmål nært el. fjernt fra norsk)
- språkkompetanse (norsk og morsmål)

Man må se på hvilke *forutsetninger* totalt sett (ikke bare språklige) barnet har for å lære. Som tidligere nevnt er minoritetsspråklige barn overrepresentert mht. syn- og hørselsproblemer, derfor kan det være viktig å teste barnet for å utelukke slike problemer.

• Pedagogisk tilbud og læringsmiljø/sosialt miljø/språkmiljø

Har barnet hatt (tilstrekkelig) forutsetninger for å lære norsk?

- **Eksponeringstid:** Hvor lenge har barnet vært eksponert for norsk
- **Kvalitet:** Hva slags eksponering/språkstimulering? Har barnet gått i norsk barnehage? Har barnet et godt pedagogisk tilbud/tilpasset opplæring i skolen? Er barnet mye/lite i et norskspråklig miljø?

Det er altså viktig å ikke bare se på barnet selv, men også på barnehagens/skolens språkmiljø og hvordan barnehage/skole tilrettelegger for språklæring/-utvikling.

St.mld. 23 (2008) ”Språk bygger broer” påpeker når det gjelder barnehagen at: ” *De aller fleste barn i småbarnsalderen går nå i barnehage. Det er derfor viktig å rette oppmerksomheten mot barnehagen som læringsmiljø generelt og som miljø for språklig utvikling spesielt.*”

For best mulig å kunne tilrettelegge for tilpasset opplæring er det viktig å ha kunnskap om barnets bakgrunn. For å sikre at barnehage og skole får tak i den nødvendige bakgrunnsinformasjonen om barnet ønsker Meland kommune at elven og foreldre sammen med lærer bruker den vedlagte malen (vedlagt bak i veilederen) for mottakssamtale for hhv. barnehage og skole. Malen omfatter opplysninger om bl.a flg.:

- Barnets morsmål
- Barnets oppholdstid i Norge
- Barnets språkkompetanse (morsmål og norsk)
- Barnehage/skolebakgrunn (fra hjemland og evt. i Norge)
- Tidligere opplæringstilbud/-tiltak
- Fritidsinteresser
- Fysisk og psykisk helsetilstand

Annet kartleggingsmaterieill:

Skole

- **Kartleggingsverktøy – språkkompetanse i grunnleggende norsk**

(Utdanningsdirektoratet)

Dette er ikke en test, men et *hjelpemiddel* til å vurdere hvor eleven står. Verktøyet er nært knyttet til læreplanen i grunnleggende norsk (konkretisering av kompetansemålene i læreplanen), men kan også brukes uavhengig av denne.

Kartleggingsverktøyet kan brukes inn i undervisningen.

- **Veiledning for kartlegging – Fylkesmannen i Oslo og Akershus**
- **Leseprøver på morsmål (NAFO)**

Det foreligger kartleggingsprøver med tospråklige lærerveiledninger på 11 forskjellige morsmål på andre og tredje trinn: albansk, arabisk, kurdisk sorani, persisk (farsi), somali, spansk, tamil, thai, tyrkisk, urdu og vietnamesisk. På fjerde/femte trinn er det utviklet en kartleggingsprøve med lærerveiledning på tre språk: albansk, somali og tyrkisk. Det er Utdanningsdirektoratet som formidler prøvene til skoler og andre utdanningsinstitusjoner via bestillingstorget:

<http://bestilling.utdanningsdirektoratet.no/>

- **TOSP-prøven** (tospråklig prøve). Kartlegging av ord- og begrepsforståelse på morsmål og norsk. Finnes på 18 språk. Henvendelse Sunil Loona, NAFO: sunil.loona@hio.no
Tosp-prøven er ikke en evneprøve. Den er ment som et pedagogisk verktøy som kan bidra til en mer effektiv planlegging og tilrettelegging av opplæring for elever fra språklige minoriteter.

Barnehage

- **TRAS**

Iflg. kommunens plan for barnehage skal alle barn kartlegges med TRAS for å dokumentere språklig utvikling. Det finnes imidlertid en del andre kartleggingsverktøy og metoder som kan brukes som supplement til TRAS for å få et bredere utgangspunkt for å arbeide med det enkelte barns språkutvikling (se bl.a. prosjektet "Lær meg norsk før skolestart" i ressursoversikten for barnehager bakerst i veilederen). Ikke minst må bakgrunnskunnskap om barnet være en viktig del av kartleggingen (jf. mal for mottakssamtale).

Helsestasjon

- **Språk 4** er tatt i bruk i en del kommuner ved 4-årskontroll av barn.

Minoritetsspråklige elever i skolen

Faktorer i opplæringen av minoritetsspråklige elever

Hvilke komponenter kan foreliggende forskning vise til når det gjelder strategier som fremmer minoritetsspråklige elevers læringsutbytte?

En rapport om virkningen av tilpasset språkopplæring for minoritetsspråklige elever (NOVArapport 10/07) peker på nødvendigheten av et langsiktig pedagogisk arbeid, hvor elevene uavhengig av sosial, etnisk og språklig bakgrunn tilbys en opplæringssituasjon der de har grunnleggende forutsetninger for å få med seg innholdet i undervisningen. Rapporten trekker fram en del faktorer som er vesentlige for at minoritetsspråklige elever skal få et fullverdig utbytte av å gå i norsk skole.

Skoler som kan vise til særlig godt læringsutbytte for elevene er kjennetegnet ved at:

- skolen har en ansvarlig og involverende ledelse
- lærere med høye forventninger til hva elevene kan prestere
- målrettet fokus på at elevene utvikler grunnleggende ferdigheter
- et skolemiljø som oppleves som trygt og forutsigbart
- elevenes kunnskapsutvikling følges opp gjennom jevnlig vurderinger og planer

Mye av dette er generell kunnskap som også kan ha gyldighet i forhold til å skape utviklende læringsmiljøer for minoritetsspråklige elever. Uten at de er rangert etter viktighet har forskere kommet fram til at følgende komponenter var sentrale:

- *Institusjonelle faktorer.*

Skolens lederskap. Skoleleders holdninger til og fokus på de særlige utfordringer som er knyttet til minoritetsspråklige elevers læringsituasjon.

Sikre koordinering innenfor skolen: Samtlige lærere må samarbeide for å sikre at den enkelte elevs behov blir tilfredsstilt. Faglærer, tospråklig språklærer og norsk som andrespråklærer må koordinere innsatsen. Sikre at det er mulig for elever å skifte opplæringsmodell, i takt med at eleven endrer sine språklige og faglige ferdigheter.

Lærernes kompetanseutvikling: Holde oppe et fokus på at lærere har særskilt opplæring og trening i å undervise minoritetsspråklige elever. Dette gjelder alle lærere, ikke bare de som har særskilte språklige undervisningsoppgaver.

Hjem-skolesamarbeid: Sikre at foreldrene trekkes med i og tar del i elevenes læringsituasjon, både faglig og sosialt.

Systematisk elevenevaluering: Sikre at elevene jevnlig får tilbakemeldinger på hvordan de ligger an med tanke på hvordan det er mulig å forbedre seg.

- *Pedagogiske faktorer.*

Tilpasset læringsmiljø. Fokus på læringsprosesser som tar hensyn til konteksten skolen befinner seg i. Dette innebærer blant annet å vurdere nøye hvilke opplæringsmodeller som passer den elevmassen skolen har, med utgangspunkt i de behov som finnes hos den enkelte elev. Dette er det motsatte av å presse på forhånd bestemte enkeltmodeller inn i elevenes læringsituasjon.

Vektlegging av eksplisitte ferdigheter i undervisningen: Særlig viktig for elever med begrensede majoritetsspråklige ferdigheter at undervisningen foregår på et eksplisitt nivå. Vil ofte ha problemer når undervisningen forutsetter uuttalte og implisitte forhold.

Undervisningsstrategier som fremmer forståelse: gjennom å la eleven selv ta del i problem

utforminger, løsningsstrategier og vurdering av egne prestasjoner.

Aktiv elevdeltakelse: Legge forholdene til rette for aktiv deltakelse i undervisningen, slik at eleven selv får sjansen til å lære å bruke, utforske, og manipulere språket med tanke på å skape mening.

Bruk av morsmålet: Å tillate minoritetselevne å bruke morsmålet sitt for å kunne oppklare språklige problemer i undervisningssituasjonen.

- *Miljøfaktorer.*

Et støttende skolemiljø for minoritetsspråklige elever.

Skolen legger til rette for en kultur der minoritetselevens kulturelle og språklige bakgrunn verdsettes, hvor det stilles høye krav og forventninger til alle elevgrupper og hvor minoritetselever er integrert i alle skolens aktiviteter.

Sikre kommunikasjon med majoritetsspråklige elever: Sørge for at minoritetsspråklige elever får sjansen til å delta i samvær med majoritetsspråklige elever. På denne måten får de gjort seg språklige erfaringer, som komplementerer det som er mulig å få til gjennom relasjonen mellom lærer og elev.

Tilpasset opplæring for minoritetsspråklige elever

I opplæringen av minoritetsspråklige elever (som for alle elever) gjelder gode, allmenngyldige pedagogiske prinsipper. **Det er avgjørende for minoritetsspråklige elevers læring at skolen gir elevene en skolehverdag de behersker, og sørger for at elevene opplever mestring.**

Opplæringen må bygge på kunnskap om tospråklig opplæring og ta hensyn til at elevene skal lære på et annet språk enn morsmålet. Elevene må få en **forståelig opplæring** som sikrer elevenes muligheter til **mestring** og **inkludering** (Ressurspermen for Oslo kommune, kap. 4.2.2).

Elevenes behov og norskspråklige ferdigheter danner utgangspunkt for organisering av, og innhold i opplæringen. Skolen sørger for kartlegging/dokumentasjon av elevenes behov, foretar vurdering og diskuterer forslag til tiltak med foreldrene. (Viktige ting å ta hensyn til når tilbud om tilpasset opplæring gis: se under kartlegging ovenfor.)

Skolen må ha en diskusjon rundt tilrettelegging og refleksjon rundt pedagogisk praksis – hvordan få til best mulig tilpasset opplæring.

Skolen som helhet må legge til rette for opplæringen. Opplæringen må koordineres, det må sikres samarbeid mellom kontaktlærer, lærer i særskilt norsk og evt. tospråklig lærer/morsmålslærer.

Skolen må sørge for at elevene forstår den undervisningen de får (NOVA-rapport 10/07).

Hva sier opplæringsloven?

§2.8: Særskilt språkopplæring for elever fra språklige minoriteter.

"Elevar i grunnskolen med anna morsmål enn norsk og samisk har rett til særskild norskopplæring til dei har tilstrekkelig dugleik i norsk til å følge den vanlege opplæringa i skolen. Om nødvendig har slike elevar også rett til morsmålsopplæring, tospråkleg fagopplæring eller begge delar."

Særskilt språkopplæring består altså av 3 komponenter:

- **Særskilt norskopplæring** (særskilt opplæring i norsk)
- **Morsmålsopplæring** (opplæring i elevens morsmål)
- **Tospråklig fagopplæring** (fagopplæring på elevens morsmål og norsk)

Elever med vedtak etter § 2.8 skal ha særskilt norskopplæring, og om nødvendig også morsmålsopplæring og/eller tospråklig fagopplæring.

For elever som er nyankomne, med lite eller ingen norskkunnskaper vil tospråklig fagopplæring være en viktig ressurs. For elever med dårlig utviklet morsmål vil morsmålsopplæring være viktig, og bør vurderes (se ovenfor om morsmålets betydning for 2.språkstilegnelse).

F.o.m. 01.08.08 er retten til særskilt språkopplæring utvidet til også å gjelde elever i videregående skole (se Opplæringsloven §3.12).

Fritak fra opplæring og vurdering i norsk sidemål

Forskrift til opplæringsloven §1.11

Elever i grunnskolen som får særskilt språkopplæring etter opplæringsloven §2.8 er fritatt for *opplæring og vurdering* i norsk sidemål.

Fritak fra vurdering i norsk sidemål

Forskrift til opplæringsloven §3.6 og §4.11

Andre elever (uten vedtak etter § 2.8) med annet morsmål enn norsk, samisk og finsk har rett til fritak fra *vurdering* i norsk sidemål.

Forskningsbaserte råd for opplæring av minoritetsspråklige barn

Intensiv norskopplæring (særskilt norskopplæring) samtidig med **tospråklig fagopplæring** (inntil eleven har tilstrekkelige ferdigheter i norsk) vil være den beste form for tilpasset opplæring for nyankomne elever. En slik opplæring vil raskere sette eleven i stand til å delta i/få utbytte av ordinær undervisning.

Mengde er vesentlig hvis norskopplæringen skal være intensiv/effektiv – det er ikke nok for nyankomne elever med 1-2 timer norsk i uka!

Tospråklig fagopplæring er iflg. mye forskning den beste form for tilpasset opplæring (se bl.a. Hauge 2007). Tospråklig fagopplæring vil være spesielt viktig for barn med et dårlig utviklet morsmål/dårlig begrepsapparat på morsmålet (bl.a. nyankomne elever i grunnskolen med lite eller ingen skolegang fra hjemlandet), og elever som har lite mulighet for støtte/hjelp hjemme (foreldre med lite/ingen skolegang). En elev som må lære seg nye *begreper* på et språk han/hun ikke behersker (el. behersker dårlig) vil oppleve faglige problemer. Men en tospråklig elev som har begrepene inne på morsmålet trenger ikke å *lære begrepene*, men å gi begrepene et nytt navn på norsk (Sunil Loona 2002).

Nyankomne minoritetsspråklige elever skal *både* lære seg norsk *og* tilegne seg fagkunnskap samtidig. Forståelig undervisning også i andre fag enn norsk er helt nødvendig – hvis ikke vil resultatet bli mange huller i fagkunnskapen, noe som ofte viser seg senere skoleløpet. Det er svært vanskelig å tilegne seg fagkunnskap på et språk man ikke behersker (alle som har prøvd vet dette!), og det er svært krevende å tilegne seg nye *begreper* (redskaper for tanken) på et språk man ikke forstår. Mange barn med annen språkbakgrunn enn norsk mangler både begreper og ordforråd (fagord) – dette gjør at de ikke får med seg innholdet i undervisningen, og kommer aldri på nivå med norskspråklige barn fagmessig. Derfor er tospråklig fagopplæring viktig. Et alternativ til tospråklig lærer er tospråklig støttemateriell. Det finnes en del tospråklig materiell bl.a. i naturfag og samfunnskunnskap (se ressursoversikt).

Metoder i opplæringen

Viktige elementer i opplæringen av minoritetsspråklige elever:

- **Kartlegging** (Hvor er barnet/hva kan det?)
- **Tydelige mål** (Hvor skal barnet/hva skal det lære?)
- **Metodemangfold** (Hvordan nå målene?)

Et viktig pedagogisk prinsipp i opplæringen av minoritetsspråklige elever er **metodemangfold**. Det er viktig å ta i bruk metoder som bidrar til et godt læringsmiljø; økt selvtillit og opplevelse av mestring, og som "ufarliggjør" språkbruk (gjør at barn tør å ta i bruk språket). Noen viktige metodiske innfallsvinkler er:

- **Visuell støtte** (bruk av bilder, tegninger, konkrete).
- **Drama/rollespill, musikk**
- **Språkleker, spill**

Mange minoritetsspråklige elever vil også ha behov for å **lære å lære**, tilegne seg læringsstrategier. Et viktig prinsipp når det gjelder læringsstrategier er å aktivisere elevens forkunnskaper/det eleven kan fra før om et tema.

Nyttige metoder kan være:

- Tankekart, Begrepskart, Lotusskjema, Vennskjema, Leseskjema

Ulike metoder må tilpasses elevgruppen (for eksempel forenkles).

Multimetodisk modell for tilpasset opplæring er en forskningsbasert metode som kan være en hjelp for å systematisere opplæringen av minoritetsspråklige elever (metoden er utviklet av Meral Özerk ved Bredtvedt kompetansesenter). Modellen inneholder 5 hovedområder som er viktige i opplæringen av minoritetsspråklige elever:

- Bli kjent med eleven/gjøre eleven kjent med skolen
- Temabasert opplæring
- Opplærings- og læringsstrategier
- Systematisk begrepslæring
- Kooperativ læring (handler om samarbeid/interaksjon, likeverdig deltakelse og inkludering)

Gode metoder for differensiert undervisning

- Proessorientert skriving/friskriving er god metodikk mht. 2.språksinnlæring. Det er viktig at elevene gis kognitivt utfordrende oppgaver (*ikke* avskrift og utfyllingsoppgaver).

Differensiering gratis: gi samme oppgave – elevene løser den på ulike måter.

- Verkstedmetodikk/stasjonsundervisning (eks. skriveverksted, leseverksted, ordleker m.m)

Læremidler/-bøker

Tilpasset opplæring innebærer også tilpassede læremidler/-bøker. Ordinære lesebøker ivaretar ikke det at eleven skal lære et **nytt språk**. Derfor er det nødvendig med andre, tilpassede lesebøker. Det finnes en del læreverk utarbeidet for minoritetsspråklige elever i grunnskolen (se ressursoversikt, *læremidler*.)

Leseopplæring i norsk som andrespråkperspektiv

Første lese- og skriveopplæring

Den første lese- og skriveopplæring bør ideelt sett foregå på morsmålet. Da har barnet (som regel) tilstrekkelig muntlig grunnlag/godt utviklet ordforråd. Det er mye lettere å lese hvis du leser et kjent ord, et ord du kan og vet hva betyr.

Forskere betegner det å lære et nytt språk *samtidig* som du lærer å lese (knekke lesekode) som en i overkant stor kognitiv prestasjon. Alternativ til lese- og skriveopplæring på morsmålet: først få et **muntlig grunnlag**, utvikle ordforråd på norsk, deretter lese- og skriveopplæring på norsk. **Begynneropplæring i lesing er mest effektiv når man har et godt utviklet ordforråd/godt muntlig grunnlag** (M.Monsrud, Bredvet kompetansesenter 2007).

Barn bør kunne 6-10 000 ord for å begynne med lese- og skriveopplæring.

Den viktigste faktoren for andrespråkstilegnelse, og for lesing på andrespråket, er som tidligere nevnt **ordforrådet**. Utvikling av ordforråd er helt sentralt i den første norskopplæringen. Undervisning i andrespråk bør satse på å lære elevene 2-3000 høyfrekvente ord (hverdagsord, ord i dagligspråket) så raskt som mulig. Første 6 mnd: innføring i dagligtale. Deretter kan fagord læres. Man må kunne forstå omkring 80% av en tekst for å kunne oppnå en tilfredsstillende forståelse av teksten og for å kunne gjette meningen av ukjente ord ut i fra konteksten (M. Monsrud, Bredtvedt Kompetansesenter 2007).

Leseforståelse

Lesing = avkodning x forståelse. Elevene må beherske begge delprosessene (avkodning og forståelse) for å ha utbytte av lesingen. Mange minoritetsspråklige barn har ikke problem med **avkodning**, barnet knekker lesekode men lesingen blir kun mekanisk avkodning fordi **forståelsen** mangler (barnet får ikke med seg innholdet/meningen). En stor andel minoritetsspråklige barn har som tidligere nevnt ikke spesifikke vansker utover ”normal” 2. språkstilegnelse, men blir svake lesere fordi forståelsen mangler. Et viktig tiltak er å jobbe med **utvikling av ordforråd**. Leseopplæringen må ta utgangspunkt i kjente ord og begreper/erfaringer. Ukjente ord stimulerer ikke leseforståelsen og manglende forståelse stimulerer ikke leselysten. Det som leses må være meningsfylt for å være motiverende. Les for eksempel tekster med utgangspunkt i barnets interesser.

En god metodikk (både for minoritets- og majoritetsspråklige elever) er

- **Proessorientert arbeid med tekster:**

- Førforståelse: sentrale ord/begreper i teksten. Lære gloser. Fokus på ordforråd, begreper, innholdsforståelse. Snakke om hva teksten handler om.
- Gjenfortelling: Trening i å sammenfatte og oppsummere innholdet i teksten (gjenfortelle hva handler teksten om)

- **Høytlesning og samtale om teksten (interaktiv lesning)**

Det er viktig for leseopplæringen at læreren vet noe om elevens morsmål og om elevens totale språkkompetanse (jf. kartlegging). Kjenner eleven det latinske alfabetet? Har eleven lært å lese og skrive på morsmålet? (Og er barnets morsmål et skriftspråk?) Lese- og skriveretning kan også være nytt for noen elever.

Tips:

- Intensive lesekurs. F.eks. øve på vanskelige lydkombinasjoner.
- Mye høytlesning, også hjemme. Eks. gi i lekse å lese høyt for/sammen med foreldrene. (Viktig å lese tekster med riktig vanskelighetsgrad.)
- Lydbøker kan være et godt verktøy i norskopplæringen (igjen viktig med riktig vanskelighetsgrad).

Lese og skriveopplæring for elever som ikke kan lese på morsmålet

Denne elevgruppen er ofte sårbar. Elevene opplever ofte at andre elever har ferdigheter de selv ikke har. De kan lett falle utenfor i sosiale sammenhenger fordi det ofte er nødvendig å ha lese- og skriveferdigheter for å delta. Skolen må være oppmerksom på dette og legge til rette for at elevene får en positiv tilhørighet til skolen og klassen, at de utvikler selvtillit og motivasjon for læring. De har et særskilt behov for oppfølging i den første fasen av skolegangen. En forutsetning for å avkode tekster på norsk er at elevene behersker det norske lydsystemet, at de kan knytte lyd og bokstav sammen.

Uttaletrening og øving på språklydene er en svært viktig del av leseprosessen, spesielt i en alfabetiseringsgruppe. Med bakgrunn i at språklyder uttales forskjellig i verdens språk, må uttaletreningen inneholde øvelser i ulike stavelsesstrukturer. Det kan i enkelte tilfeller være en fordel å velge en muntlig preget metode til å begynne med før alle lydene er på plass. Når tekstene blir lengre og en møter ukjente ord i teksten, må elevene imidlertid kunne lydere for å få mening i ukjente ordbilder. Til dette forutsettes det at eleven har et funksjonelt muntlig språk.

Andrespråkforskere regner med at det tar 5-7 år å lære et språk så godt at det kan fungere som redskapsspråk for læring.

Foreldresamarbeid

Barnehage/skole har ansvar for å tilrettelegge for et godt samarbeid med *alle* foreldre. Forskning viser at foreldrenes engasjement er en svært viktig faktor for barnas læringsresultater (se bl.a. Thomas Nordahl 2007). Foreldre er ofte ikke klar over hvor stor betydning de har for barnas læring. Foreldre er barnas første og viktigste lærer og må bevisstgjøres i forhold til dette.

”Samarbeid mellom hjem og barnehage og mellom hjem og skole skal ta utgangspunkt i at alle foreldre er en ressurs for barna sine. Det må legges vekt på foreldreperspektivet og foreldrenes betydning for barn og unges læring og utvikling i barnehagen, grunnskolen og videregående opplæring” (Strategiplanen likeverdig opplæring 2007:9).

Barnehage, skole og helsestasjon har en viktig veilederrolle mht barns andrespråkstilegnelse og må ha kompetanse i forhold til å veilede foreldre på dette området (se veilederen *Barn i flerspråklige familier*

http://www.utdanningsdirektoratet.no/upload/Brosjyrer/Barn_i_flerspraklige_familier.pdf

Barnehage/skole/helsestasjon må støtte og bevisstgjøre foreldre mht. til å bruke morsmålet med barna. Foreldre er en viktig ressurs når det gjelder språkstimulering. Barnehage og skole må samarbeide med foreldre om språkstimulering, bl.a. begrepslæring –

ta i bruk både norsk og morsmål. Barnehage, skole og helsestasjon vil også være viktige som veiledere når det gjelder foreldrerollen i det norske samfunnet. Å være foreldre i en ny kulturell kontekst kan oppleves vanskelig. Det er viktig å gi trygghet i foreldrerollen og styrke foreldrekompetansen. Det er også viktig at foreldre veiledes i det å støtte sine barn, til tross for manglende norskferdigheter. En mor som er analfabet har også betydning for barnets læring! Foreldre trenger konkrete tips om hvordan de kan støtte barna i deres læring, for eksempel ved å:

- Snakke med barnet om det som skjer i skolen, vise interesse for barnets læring.
- Ta barna med til biblioteket
- Høre lydbøker
- Se på norsk barne-tv sammen

FUG (Foreldreutvalget for grunnskolen) har laget en brosjyre til foreldre, som tar opp betydningen av foreldreengasjement og viser hvordan foreldre kan støtte barna i deres læring. Brosjyren er oversatt til 9 språk.

<http://www.foreldrenettet.no/cgi-bin/fug/imaker?id=57231>

”Ressursperspektiv” vs. ”mangelperspektiv”

Personalets holdninger er en viktig faktor for at barna skal lykkes i norske barnehager og skoler. Forskning viser betydningen av å ha ambisjoner på barnets/elevens vegne. Skolen må ha ambisjoner om at *alle* barn skal lykkes. Fokus vil lett kunne bli på *manglende kompetanse* (bl.a. manglende norskferdigheter), både hos barna og deres foreldre. Refleksjon rundt ulike problemstillinger kan være fruktbart for å fremme gode holdninger (se forslag til diskusjonstema bakerst i denne veilederen).

Barnehage og skole må se foreldre som en ressurs for barna.

Barnehage og skole må løfte frem foreldres kompetanse i kraft av å være foreldre; det er foreldrene som kjenner barnet sitt best, de som vet mest om barnet, om hvordan det lærer og utvikler seg. Barnehage og skole må få tilgang til foreldrenes kunnskap om barnet (se også rapporten ”Minoritetsspråklige foreldre som ressurs”).

Betydningen av en tillitsfull relasjon mellom skole/barnehage og hjemmet tilsier at det er viktig å investere i foreldre. Skole/barnehage må oppleves som en trygg arena.

Hvordan skape tillit?

- Gjennom god kommunikasjon! Gi foreldre muligheter til/forutsetninger for å forstå og bli forstått, og dermed muligheter til reell medvirkning
- Gjennom gode mottaksrutiner (kartlegging, oppfølging m.m.)
- Ta foreldrene på alvor, få tak i deres perspektiv, opplevelse, forståelse av barnehage/skole og ikke minst etterspørre foreldrenes kunnskap om sine barn.
- Etterstrebe dialog med foreldrene, ikke monolog. God dialog handler om å gi rom for forskjeller, f.eks. forskjellig syn på barneoppdragelse.
- Synliggjøre mangfoldet/det flerkulturelle i skole/barnehage – skaper tillit for både barn og foreldre.

I møte med minoritetsspråklige foreldre må en kulturell relativistisk holdning ligge til grunn; dvs. å forsøke å ”se verden med den andres øyne”. Å etterstrebe forståelse betyr ikke at man må være enig, men å gi rom for - og respektere - annerledeshet. (Det betyr selvfølgelig *ikke* at man ikke skal ha nulltoleranse mht. vold mot barn o.l.)

Samtidig er det viktig å huske at minoritetsspråklige foreldre er (minst) like forskjellige som majoritetsspråklige (norskpråklige) foreldre. Ikke møt barn eller foreldre som

”representanter for en kultur”, men som individer. Kanskje bør kulturforskjeller ”avdramatiseres”. Til tross for at det er forskjeller, er det også mange likheter. **Alle foreldre, uansett språklig og kulturell bakgrunn, har til felles at de vil sitt barns beste.** Dette må være utgangspunktet for barnehagen og skolen i møte med minoritetsspråklige foreldre.

Det er mennesker som møtes, ikke kulturer.

Foreldremedvirkning

Foreldre med minoritetsbakgrunn skal ha reell mulighet til deltakelse og innflytelse både i det formelle og uformelle samarbeidet med barnehage og skole.

Skolen/barnehagen kan fort trekke den slutningen at minoritetsspråklige foreldre er uinteresserte/uengasjerte siden de ikke kommer på foreldremøter og lignende, men foreldrenes manglende oppslutning handler ofte om andre ting, som bl.a.:

- Følelse av maktesløshet pga. manglende norskerferdigheter, lite skolegang m.m.
- Manglende kunnskap om den norske barnehagen/det norske skolesystemet og forventninger til foreldre. Det kan være manglende kunnskap om *hva et foreldremøte egentlig er.*
- Manglende sosialt nettverk som kan gi trygghet og motivasjon for å gå på møter.
- Stress som resultat av ny og ukjent livssituasjon.

Det er barnehage/skole som har ansvar for å sikre god kommunikasjon med foreldrene. Barnehage/skole kan oppleves som ”utilgjengelig” for mange minoritetsspråklige foreldre. Dette handler bl.a. om informasjonsformidling. Får foreldrene forståelig informasjon, dvs. informasjon som de har forutsetninger for å forstå? Barnehage/skole må sørge for at minoritetsspråklige foreldre får – og forstår – informasjon på lik linje med andre foreldre. **Barnehage/skole må oppleves som en trygg arena, noe som forutsetter at foreldre gis forståelig informasjon og nødvendig kunnskap om barnehagen og skolen.**

- Forståelig informasjon om den norske barnehagen/det norske skolesystemet og barnehagens/skolens forventninger til foreldre. Gi foreldre nødvendig innsikt i/kunnskap om barnehagen/skolen, gi forutsetninger for å forstå ukeplaner osv. Se bl.a. materiell under *foreldresamarbeid* i ressursoversikten nedenfor.
- Alternative måter å formidle informasjon på, f. eks. muntlig eller ved hjelp av bilder.
- Brev på morsmål. Det finnes en del standardbrev fra skolen som er oversatt til flere språk. Se <http://www.foreldrenettet.no/cgi-bin/fug/imaker?id=24764>
- Brev på norsk:
  - skriv kort og lettfattelig norsk
  - Viktig informasjon rammes inn og markeres ”**VIKTIG**”
  - Unngå forkortelser
  - Bruk evt. tegninger/bilder
- Sørg for tolk ved behov

Bruk av tolk

- Tolk kan finnes på www.tolkeportalen.no (Et nasjonalt tolkeregister med oversikt over praktiserende tolker, opprettet av IMDI (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet).)
- Sørg for å bestille tolk med riktig språk/dialekt! (eks. kurdisk: sorani eller kurmanji? Burmesisk: burmesisk, karen, chin, kuki?)
- Dersom foreldre selv ikke ønsker tolk, men skolen/barnehagen (el. andre virksomheter) vurderer at det er nødvendig, kan man forklare at man ønsker tolk for sin egen del.
- Kjønn må tas i betraktning, for eksempel når det dreier seg om helse. Er det nødvendig med kvinnelig el. mannlig tolk for å få en god samtale?
- **Barn må ikke brukes som tolk!** Det er urimelig og uforsvarlig å utsette barn for et så stort ansvar som det å tolke er. Barnet kan komme i lojalitetskonflikter i en tolkesituasjon. Bruk av barn som tolk vil dessuten kunne være uheldig for familierelasjoner og foreldres myndighet. Samtalepartner vil heller ikke alltid være villig til å komme med alle opplysninger dersom disse skal formidles gjennom et barn. Andre familiemedlemmer bør heller ikke brukes som tolk, særlig ikke når det dreier seg om helse eller på andre måter sensitive forhold. Informasjon vil ofte kunne bli ”silt” av familiemedlemmer, og det er vanskelig å kvalitetssikre informasjonen som formidles.
- Tolkenes rolle: Tolken har ingen andre oppgaver enn å tolke; tolken skal ikke trekkes inn i samtalen, for eksempel bli spurt om sin mening. Tolken skal være nøytral og kun formidle budskapet, ikke legge til eller trekke fra noe.
- Tolken har taushetsplikt. Dette må det informeres om ved begynnelsen av samtalen.
- Tips for å utnytte tolken best mulig: Samkjøring av konferansetimer for alle barn i samme familie (også tverrfaglig samarbeid: skole/barnehage/PPT/helsestasjon, mht. gjennomføring av samtaler med tolk), og evt. for flere familier som trenger samme tolk, ved å legge til samme dag.

God bruk av tolk:

- Presenter tolken i begynnelsen av møtet, forklar tolkens rolle og at han/hun har taushetsplikt.
- Se på, og snakk til *samtalepartner*, ikke til tolken!
- Struktur samtalen, tenk over hva du vil si og hvordan du vil formulere deg.
- Bruk korte men fullstendige setninger. Ikke stopp midt i en setning, det kan vanskeliggjøre oversettelsen (mange språk ”snur setningen på hodet”!)
- Ta pauser – gi tolken tid til å oversette. En kort setning på norsk er ikke nødvendigvis en kort setning på et annet språk. (Det kan f.eks. være et begrep på norsk som ikke finnes på det aktuelle språket, og som må forklares.)
- Skal skriftlig informasjon oversettes muntlig, les det opp og la tolken oversette (for å best sikre at hele innholdet formidles).

(Kilde: IMDI og Tolketjenesten i Oslo)

Forslag til tema til diskusjon/refleksjon i personalgruppen

- Hvordan kan barn og foreldre kjenne seg igjen i barnehagens/skolens hverdag og innhold?
- Reflekter over forholdet mellom minoritets- og majoritetsbefolkningen (maktforholdet og definisjonsmakt; Hvem «eier sannheten»? Hvem definerer hva som er riktig eller galt?)
- Hva er en «sunn matpakke»?
- Hva vil det si å være en god mor eller far? (Hva som anses som en god mor/far er ikke nødvendigvis det samme overalt i verden. Reflekter rundt dette.)
- Reflekter rundt hvordan skole/barnehage møter foreldre med minoritetsbakgrunn. Hvordan kan personalet i skole/barnehage møte minoritetsforeldre på best mulig måte?
- Diskuter alternative rammer for foreldremøtene:
(Eks. Kan minoritetsspråklige foreldre ha nytte av å være på samme gruppe? Eget møte med minoritetsspråklige foreldre i forkant av det ordinære foreldremøtet? Bruk av tolk på foreldremøter, oversatt informasjon på forhånd, m.m.)
- Hvordan og i hvilken grad etterspør barnehagen/skolen foreldrenes forventninger, erfaringer og kompetanse?
- Diskuter aktiviteter som gir alle barn i gruppen/klassen muligheter til å bidra med sine individuelle erfaringer, ferdigheter og kunnskaper.
- Hva vil det si å være integrert? *Når* er en person med minoritetsbakgrunn integrert i det norske samfunnet? (Når han snakker flytende norsk? Når han har matpakke med brunost?)

Ressurser/veiledningsmaterieell, minoritetsspråklige barn i barnehage

Offentlige publikasjoner

Temahefte om språklig og kulturelt mangfold

http://www.regjeringen.no/upload/kilde/kd/red/2006/0107/ddd/pdfv/290160-temahefte_om_spraklig_og_kulturelt_mangfold.pdf

St.meld. nr. 16 (2006-2007)...og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring.

<http://www.regjeringen.no/Rpub/STM/20062007/016/pdfs/STM200620070016000DDDPDF S.pdf>

St.mld. nr.23 (2007-2008) Språk bygger broer

<http://www.regjeringen.no/pages/2077013/PDFS/STM200720080023000DDDPDFS.pdf>

Strategiplan. Likeverdig opplæring i praksis! (2007).

http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Grunnskole/Strategiplaner/UDIR_Likeverdig_opplæring2_07.pdf

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/Ryddemappe/kd/norsk/tema/barnehage/kvalitetoginnhold/-Minoritetsspråklige-barn.html?id=414698>

Veiledere - språkstimulering/tospråklighet

Veilederen "Barn i flerspråklige familier".

http://www.utdanningsdirektoratet.no/upload/Brosjyrer/Barn_i_flerspråklige_familier.pdf

Veilederen svarer på noen spørsmål som foreldre ofte stiller om barnas to- eller flerspråklige utvikling. I tillegg til å være en veileder for foreldre, er brosjyren også ment som en veileder for hvordan barnehage og helsestasjon kan møte foreldrenes spørsmål og refleksjoner rundt barnas tospråklige utvikling. Veilederen gir også informasjon om aktuelle nettsteder og faglitteratur.

Veilederen: "Hør på maken" – om tospråklig assistanse i barnehagen.

http://www.regjeringen.no/upload/kilde/bfd/bro/2004/0010/ddd/pdfv/223269-horpa_maken.pdf

Prosjekt "Språkskatt", Drammen kommune

[http://www.drammen.kommune.no/buskerud/drammen/drammenk.nsf/FD5556A2F05B8BF1C12572A700441341/\\$FILE/Veileder+for+tospråklig+opplæring.pdf](http://www.drammen.kommune.no/buskerud/drammen/drammenk.nsf/FD5556A2F05B8BF1C12572A700441341/$FILE/Veileder+for+tospråklig+opplæring.pdf)

Prosjekt "Ord som gror", Lørenskog

http://skolenettet.no/moduler/templates/Module_Article.aspx?id=23235&epslanguage=NO

Prosjekt "Lær meg norsk før skolestart", bydel Bjerke, Oslo

http://www.bydelbjerke.oslo.kommune.no/barn_og_unge/lar_meg_norsk_for_skolestart/sentrale_dokumenter/

Barnebøker på flere språk

Det flerspråklige bibliotek, Deichman

<http://www.dfb.deichman.no/>

Kulturbro Forlag

<http://www.kulturbro.no/boker/index.htm>

Tospråklige lydbøker: norske folkeeventyr på 10 forskjellige minoritetsspråk.

<http://www.familieforlaget.no/Produkter/Tospraaklige-lydboeker>

Ressurssteder på nett

<http://www.snakkepakken.no/forside.asp>

Snakkepakken er en basispakke med språkstimulerende materiell, som kan styrke barns språk og begrepslæring. Snakkepakken med veiledningshefte er et pedagogisk verktøy for barnehagen og småskolen. Personalet vil få konkrete ideer om hvordan alle barn kan inkluderes uansett morsmål, alder og bakgrunn.

www.itslearning.com

Barnehageseksjonen har samlet en del materiell til idè- og erfaringsutveksling på tvers. (Her ligger også alle lenker fra denne ressursoversikten.)

Eksempelsamling

http://www.skolenettet.no/moduler/templates/Module_Overview.aspx?id=22968&epslanguage=NO

NAFO - Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring

<http://www.hio.no/nafo>

Landinfo. Her finner du faktaopplysninger om de fleste land i verden.

<http://www.landinfo.no/>

DVD

Solsletta barnehage. En barnehage i Norge.

En informasjonsfilm om norsk barnehage (på norsk, arabisk, kurdisk, persisk, russisk og somali).

Kan bestilles fra IMDI (bestilling@imdi.no) el. solsletta@vennesla.kommune.no

Med språket som døråpner. En informasjonsfilm om minoritetsspråklige barn og språkstimulering i barnehagen. Sørlandet kompetansesenter.

Kan bestilles fra sorlandet@statped.no

Bøker:

<http://www.imdi.no/upload/ViogDe.pdf>

”VI og DE” – En håndbok om kommunikasjon på tvers av kulturer. (IMDI - Integrerings- og mangfoldsdirektoratet)

Se mangfold! Perspektiver på flerkulturelt arbeid i barnehagen

Marit Gjervan, Camilla Eline Andersen, Målfrid Bleka (Cappelen, 2006)

Norsk som andrespråk i barnehage og småskole

Sonja Kibsgaard og Olaf Husby (Universitetsforlaget, 2002)

Ressurser/veiledningsmaterieell, minoritetsspråklige elever i grunnskolen

Offentlige dok.

Opplæringsloven

<http://www.lovdata.no/all/hl-19980717-061.html>

Brosjyren Rettigheter og plikter i den offentlige grunnskolen - på flere språk

http://www.skolenettet.no/moduler/templates/Module_Article.aspx?id=24834&epslanguage=NO

Strategiplan: Likeverdige opplæring i praksis 2007-2009 (rev.utg.), Kunnskapsdepartementet

Strategi for bedre læring og større deltakelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning

http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Grunnskole/Strategiplaner/UDIR_Likeverdige_opplaering2_07.pdf

St.mld. nr.16 (2006-2007) ...og ingen stod igjen. Tidlig innstas for livslang læring.

<http://www.regjeringen.no/Rpub/STM/20062007/016/PDFS/STM200620070016000DDDPDFFS.pdf>

St.mld. nr.23 (2007-2008) Språk bygger broer

<http://www.regjeringen.no/pages/2077013/PDFS/STM200720080023000DDDPDFFS.pdf>

Organisering av, og innhold i opplæring av minoritetsspråklige elever i grunnskolen

Ressursperm for grunnskolen: Forsterket tilpasset norskopplæring. (Utdanningsetaten i Oslo)

Må bestilles: <http://www.ark.no/bok/9788299701419.html>

Eksempelsamling (Skolenettet)

http://skolenettet.no/moduler/templates/Module_Overview.aspx?id=22974&epslanguage=NO

Læremidler

http://skolenettet.no/moduler/templates/Module_Overview.aspx?id=22154&epslanguage=NO

http://skolenettet.no/moduler/templates/Module_Overview.aspx?id=37540&epslanguage=NO

<http://mino.utdanningsdirektoratet.no/index.php>

<http://www.minett.no/>

Læremidler i norsk, samf.fag og naturfag for minoritetsspråklige elever på barne- og ungdomstrinnet. Utstrakt bruk av bilder/tegninger.

Digitale læremidler for minoritetsspråklige

<http://www.hio.no/content/view/full/54947>

Tospråklig støttmateriell i natur- og samf.fag (Kolon forlag)

<https://secure.kolofon.no/index.aspx?docid=113>

Lexin - nettbaserte ordbøker for minoritetsspråklige

<http://www.lexin.no/>

Tospråklige lydbøker: norske folkeeventyr på 10 forskjellige minoritetsspråk.

<http://www.familieforlaget.no/Produkter/Tospraaklige-lydboeker>

Det flerspråklige bibliotek, Deichman

<http://www.dfb.deichman.no/>

Lære midler til den første lese- og skriveopplæringen

Alfatrinn (Sletten 2000, Almater forlag) er et undervisningsmaterieell for minoritetsspråklige uten lese- og skriveferdigheter. Materiellet skal kunne brukes på grunnleggende språk-, lese- og skriveopplæring. Både analytisk og syntetisk metode kan brukes.

ABC for minoritetsspråklige elever (Brennhagen 2009, Arbeid med ord Læremidler) er på 50 sider og har seks tegninger til hver bokstav. Ordbilder med små og store bokstaver står under hver tegning. Oppgaveperm og CD følger med. www.arbeidmedord.no

Bruk ordene – arbeidshefte (Hauge og Smidt 2002, Cappelen)

er skrevet spesielt for barn som ikke har norsk som morsmål. Bokstavinnlæringen følger en bestemt progresjon.

Godt sagt Alfa (Hanssen 2009, Fagbokforlaget)

er et læreverk beregnet på voksne.

Alfa-pakken består av to lesebøker med tilhørende skrivebøker. *Alfa 1* er startpunktet og gjennomgår språklydene i det norske alfabetet, og *Alfa 2* inneholder enkle lesetekster i ulike sjangere. www.fagbokforlaget.no/?verk=godt%20sagt%20alfa

Jeg vil lære å lese – helordslesing (Andersen 1981, Gyldendal)

består av tre lesehefter for elever som har problemer med å lytte ut bokstaver, sette dem sammen og lese enkle ord.

Jeg vil lære å lese (Topstad, Arbeid med ord Læremidler)

består av flere hefter til bruk i grunnleggende leseinnlæring. Heftene bygger på lyderingsmetoden og lærer elevene å lese ved hjelp av de store bokstavene. Heftene er først og fremst beregnet på 1. klasse, men vil også passe for elever i 2. klasse som trenger mye trening på et grunnleggende nivå. www.arbeidmedord.no

Leseboka mi 1 og 2 (Topstad, Arbeid med ord Læremidler)

er først og fremst tenkt brukt i leseopplæringen på 2. trinn. Boka er skrevet med både store og små bokstaver, og oppgavene går ut på å skrive bokstaver, å lytte ut bokstaver, å finne igjen, å sette strek fra ord til bilde og å fargelegge.

www.arbeidmedord.no

Les mer A og B (Hauge 2000, Cappelen)

er hefter som er laget for å stimulere leselysten hos barn som nettopp har lært å lese. Les mer A er en gåtefortelling som forhåpentlig skal oppleves som spennende. Heftet kan brukes som et flergangshefte. Hefte B skal stimulere til leselyst.

Lesing etter bokstavinnlæringen (Johanssen 2008, Arbeid med ord Læremidler AS). Heftet bygger på en syntetisk lesemetode hvor elevene anvender lyderingsteknikk for å lese. Elevene lese tekster med bokstaver som er innlært, og de fleste ordene er derfor lydrette.
www.arbeidmedord.no

Ukas bokstav (Åril 2006, Gan Aschehoug Forlag) er et læreverk som dekker et bredt øvingsområde ved innlæring av bokstaver: motorikk, skriving av bokstav, skriving av ord, utlytting av lyder, visuell gjenkjenning av bokstav og enkel bruk av PC.

Øv og les 1, 2, 3 og 4 (Selnes 1991, Universitetsforlaget) består av fire hefter til bruk i arbeidet med å bygge opp leseferdighet. Leseferdigheten trenes ved hjelp av stavelseslesning og ved at det legges vekt på meningen bak ord og tekst.

Kartleggingsmaterieil

Veiledning til læreplanen i grunnleggende norsk for språklige minoriteter.
<http://www.utdanningsdirektoratet.no/upload/Brosjyrer/veileder.pdf>

Kartleggingsverktøy - grunnleggende norsk
http://www.utdanningsdirektoratet.no/upload/Kartleggingsprover/UDIR_Kartleggingsmaterieil_bm_301007.pdf

Fylkesmannen i Oslo og Akershus - veiledning til kartlegging
<http://www.fylkesmannen.no/fagom.aspx?m=4749&amid=1005207>

Leseprøver på morsmål
http://www.hio.no/enheter/nafo/kartleggingsmaterieil/kartlegging_av leseferdigheter_paa_ulike_minoritetsspraak

TOSP-prøven (tospråklig prøve). Kartlegging av ord- og begrepsforståelse på morsmål og norsk). Finnes på 18 språk. Henvendelse Sunil Loona, NAFO: sunil.loona@hio.no
Må kjøpes.

Div. veiledere

Opplæring av illiterate elever i grunnskolen (Trondheim kommune)
<http://www.minett.no/info/litteratur.htm>

Barn i flerspråklige familier (veileder om tospråkligheit)
http://www.utdanningsdirektoratet.no/upload/Brosjyrer/Barn_i_flerspraklige_familier.pdf

<http://www.imdi.no/upload/ViogDe.pdf>
"VI og DE" – En håndbok om kommunikasjon på tvers av kulturer. (IMDI - Integrerings- og mangfoldsdirektoratet)

På skole i foreldrenes opprinnelsesland (Udir)
http://www.udir.no/templates/udir/TM_Artikkel.aspx?id=2699

Ressurssteder på nett

Nettsted for lærere i norsk som andrespråk
<http://noa.cappelen.no/>

Skolenettet

http://www.skolenettet.no/moduler/Module_FrontPage.aspx?id=18640&epslanguage=NO

NAFO (Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring)

<http://www.hio.no/nafo>

FUG (Foreldreutvalget for grunnskolen)

<http://www.fug.no/>

Landinfo. Her finner du faktaopplysninger om de fleste land i verden.

<http://www.landinfo.no/>

Foreldresamarbeid

Materiell på ulike språk

<http://www.foreldrenettet.no/cgi-bin/fug/imaker?id=32201&visdybde=2&aktiv=32201>

http://skolenettet.no/moduler/templates/Module_Article.aspx?id=24834&epslanguage=NO

Brosjyren ”Barna og skolen trenger deg!” (oversatt til 9 språk). Brosjyren ønsker å oppmuntre foreldre til å engasjere seg i barns læring.

<http://www.foreldrenettet.no/cgi-bin/fug/imaker?id=57231>

Broer mellom hjem og skole - håndbok om samarbeid mellom minoritetsspråklige foreldre og skolen

FUG (Foreldreutvalget for grunnskolen), 2005

(bestilles på www.fug.no)

Aktuelle rapporter

Evalueringspraktisering av norsk som andrespråk i grunnskolen

http://udir.no/upload/Rapporter/Evaluering_av_Norsk_som_2_sprak.pdf

Virkinger av tilpasset språkopplæring for minoritetsspråklige elever (NOVA-rapport)

http://www.nova.no/asset/2646/1/2646_1.pdf

Leksehjelp i norsk skole

http://udir.no/templates/udir/TM_Artikkel.aspx?id=2635

Minoritetsspråklige foreldre som ressurs for barns læring

http://www.foreldrenettet.no/data/f/0/43/47/1_2401_0/Sluttrapport_evaluering_av_utviklingsprosjekt_Foreldre_en_ressurs.pdf

Bøker:

Meral Øzerk: *Multimetodisk modell for tilpasset opplæring* (Kolon forlag, 2007)

An-Magritt Hauge: *Den felleskulturelle skolen* (Universitetsforlaget, 2007 (2.utg.)

Thomas Nordahl: *Hjem og skole. Hvordan skape et bedre samarbeid?* (Universitetsforlaget 2007)

Eventyr og fortellinger:

- www.childrensbooksonline.org/library-translations.htm
– barnebøker på engelsk med oversettelser til blant annet arabisk, gresk, persisk, polsk, spansk og tyrkisk
- www.tamilelibrary.org/teli/neethi.html
– tamilske vers for barn: en samling av små, men populære didaktiske tamilvers for barn
- www.europeoftales.net/site/index2.html
– europeiske fortellinger på blant annet fransk, italiensk, finsk, svensk og islandsk
- www.kronline.at/blago.vukadin/max_und_moritz.htm
– *Max und Moritz* av Wilhelm Busch, kroatisk og tysk
- www.grimmstories.com
– brødrene Grimms eventyr på engelsk, dansk, tysk, italiensk, fransk, spansk og nederlandsk
- www.andersenstories.com
– H.C. Andersens eventyr på engelsk, dansk, tysk, italiensk, fransk, spansk og nederlandsk
- <http://wayback.kb.dk:8080/wayback1.4.2/wayback/20100107153228/http://www2.kb.dk/elib/hcaeventyrbog/index.htm>
– eventyr fra H.C. Andersen på blant annet arabisk, persisk, urdu, tyrkisk og somali
- www.hcandersen-homepage.dk/samlede_eventyr.htm
– H.C. Andersens eventyr på engelsk
- www.russouvenir.de/KUNST/maerchen/maerchen.html
– russiske eventyr, på russisk og tysk
- www.alyon.org/litterature/livres/XVII/esprit_salon/perrault/
– eventyr fra Charles Perrault på fransk
- www.tjatsi.fo/?side=e9a8a512bf062fe5ddc34bc5bfbd42af
– en eventyrside fra Færøyene
- <http://home.c2i.net/shariar/>
– eventyr på persisk (må laste ned fonter fra denne siden)
- www.snerpa.is/net/1001/1001.htm
– arabiske eventyr på islandsk
- <http://vanhoc.xitrum.net/truyencotich/>
– vietnamesiske eventyr 1
- <http://etruyen.com/cotich/index.php>
– vietnamesiske eventyr 2

- <http://www.guiascostarica.com/pinocho/indice.htm>
– *Pinocchio* på spansk
- <http://www.skaitymometai.lt/>
– litauisk litteraturportal for elever
- <http://www.volksschulamt.zh.ch/internet/bi/vsa/de/home.html>
– «Du begynte! Nei du!» En fortelling på albansk, arabisk, tysk, finsk, fransk, italiensk, kurdisk, makedonsk, portugisisk, serbisk, slovensk, spansk, tamil, tyrkisk
- <http://www.tamilnet.dk/kalvi/index.html>
– tamilsk side for barn, med historier, sanger et cetera
- http://www.seasite.niu.edu/Tagalog/inside_cebu_folklore.html
– eventyr fra Filippinene på tagalog og engelsk.
- <http://demonsaumonde.free.fr/frere.jacques/index.html>
– hør og les «Fader Jakob» på mange språk, blant annet arabisk, somali og spansk
- www.volksschulamt.zh.ch/internet/
- bi/vsa/de/home.html
– den lille larven Aldrimett – på arabisk, albansk, fransk, gresk, italiensk, kroatisk/bosnisk, kurdisk, portugisisk, rumensk, serbisk, spansk og tyrkisk
- www.lullabies-of-europe.org
– vuggesanger på ulike språk
- www.mamalisa.com
– sanger på flere språk

Ordbøker:

- www.dokpro.uio.no/ordboksoek.html
– bokmål- og nynorskordboka
- <http://ilmainensanakirja.fi/>
– finsk til norsk og engelsk
- <http://decentius.hit.uib.no/lexin.html?uilang=nbo&dict=nbo-kku-axi&checkedlanguages=N&checked-languages=Kku>
– norsk til engelsk, tamil, kurdisk, somali, arabisk, persisk og tigrinja
- <http://babelfish.yahoo.com/>
– fulltekst – blant annet engelsk, russisk, fransk og spansk
- www.majstro.com/Web/Majstro/sdict.php
– ordbok – norsk og mange andre språk

- www.foreignword.com/dictionary/Cebuano/
– cebuano ó engelsk
- www.ilocano.org/community/dictionary.php
– ilocano à engelsk
- www.virtualbangladesh.com/dictionary.php
– engelsk–bengali
- www.cimos.com/index.asp?src=try
– engelsk–arabisk–engelsk (kan brukes én gang om dagen).
- www.urduword.com/
– engelsk–urdu–engelsk.
- www.apniurdu.com/Translate.html?PHPSESSID=45c736493bb887b8892f632707ffec3a
– engelsk–urdu. Oversetter korte setninger
- www.farsidic.com/
– engelsk–farsi–engelsk
- www.punjabonline.com/servlet/library.dictionary?Action=English
– engelsk–punjabi–engelsk
- www.turkishdictionary.net/
– engelsk–tyrkisk–engelsk
- www.keelevara.ee/login/?d=no-et_eksa&q=skog&sne.x=39&sne.y=11
–norsk–estisk
- www.eudict.com/
– engelsk–kroatisk–engelsk (og andre europeiske språk)
- www.recnik.com/
– engelsk–serbisk–engelsk
- www.formosa-translation.com/chinese/d/dd2.html
– engelsk–kinesisk vokabular
- <http://bki.no/romani/romani2b.html>
– romanifolkets ordbok
- <http://alnakka.net/w/index.php?title=Alnakka.net:Forsida>
– jiddisch–norsk
- www.redsea-online.com/modules.php?name=dictionary
– somali–engelsk–italiensk
- <http://ferheng.org/en/>

– kurdisk–engelsk

• www.poltran.com/

– fulltekst engelsk–polsk

• <http://english-thai-dictionary.com/index.php?language=english>

– thai–engelsk

• www.africanculture.dk/gambia/ftp/mandinka.pdf

– mandinka–engelsk–mandinka

• www.seasite.niu.edu/Tagalog/large_tagalog_dictionary.htm

– stor tagalog–engelsk

• www.geonames.de/wl-iranian.html

– engelsk–pashto

• <http://norvegiuli.com/>

– norsk–georgisk

• www.tritrans.net/indexno.html

– norsk til engelsk og spansk

• www.burmese-dictionary.org/search1.php

– burmesisk–engelsk

• <http://dictionary.in.gr/>

– gresk–engelsk

• www.dicts.info/ud.php?l1=Lithuanian&l2=English

– litauisk–engelsk

• www.dicts.info/ud.php?l1=Serbian&l2=English

– serbisk–engelsk.

• www.dicts.info/ud.php?k1=13

– engelsk–brasiliansk portugisisk

• <http://free.of.pl/k/kupikowski/norsk/index.php>

– polsk–norsk

• <http://dict.vietfun.com/>

– vietnamesisk–engelsk

• www.informatik.uni-leipzig.de/~duc/Dict/

– vietnamesisk–engelsk

• www.freedict.com/onldict/nor.html

– norsk–engelsk, engelsk–norsk

- www.gate2home.com
– å skrive på andre alfabet
- www.lexilogos.com/clavier/farsi.htm
– å skrive med skrifttegn fra alle verdens språk
- www.geonames.de/days.html
– ukedagene på alle verdens språk
- www.geonames.de/months.html
– månedene i året på alle verdens språk
- www.omniglot.com/writing/alphabets.htm
– alle verdens alfabeter

Pedagogisk programvare

Gjennom Kunnskapsløftet er bruk av digitale verktøy innført som grunnleggende ferdighet. Utdanningsetatens overordnede mål er at alle elever skal bruke IKT målrettet og fleksibelt i læringsarbeidet. Pedagogiske programmer og ordbøker bør derfor brukes i læring og undervisning «Innsikt» er Utdanningsetatens sentrale driftsløsning for alle Oslo-skolene. I løsningen finnes det en rekke pedagogiske programvarer. Noen er gratis, andre er lisensbasert. For å få oversikt over hvilke programmer som er tilgjengelige på «Innsikt», må læreren ta kontakt med skolens IKT-ansvarlige. På skolenettet finnes det også en oversikt over en del pedagogisk programvare som kan være aktuell for elever i alfabetiserings- og mottaksklasser:

www.skolenettet.no/templates/Page.aspx?id=64036&epslanguage=NO

Referanser i veilederen:

- Cummins, Jim 1984: *Bilingualism and special education : issues in assessment and pedagogy*, Texas: Pro-Ed.
- Egeberg, Espen (red.) 2007: *Minoritetspråklige med særskilte behov. En bok om utredningsarbeid*. Oslo, Cappelen.
- Engen, T.O. og L.A. Kulbrandstad 2000: *Tospråklighet og minoritetsundervisning* Gyldendal Akademisk. Oslo
- Gjervan, Marit et al. 2007: *Se Mangfold! Perspektiver på flerkulturelt arbeid i barnehagen*. Oslo, Cappelen Akademisk forlag.
- Hauge, Ann-Magritt 2004: *Den felleskulturelle skolen*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Hio-rapport 2006, nr. 14: *På vei mot en flerkulturell skole*
- Loona, Sunil 2001: "Tospråklighet" i T. H. Eriksen: *Flerkulturell forståelse*. Oslo, Universitetsforlaget.

VELKOMSTSAMTALE

Barn med annen språkbakgrunn enn norsk i barnehagen

Husk tolk v/behov! (NB! Sjekk nøye riktig språk/dialekt)

Basisopplysninger om barnet

Etternavn:..... Fødselsdato:.....

Fornavn:..... Fødeland:.....

Jente . Gutt . Morsmål:.....

Adresse:..... Statsborgerskap:.....

Postnr.:..... Poststed:.....

Telefon:.....

Evt. ankomstdato til Norge:.....

Familie

Mor..... Morsmål:.....

Skolegang/yrke fra hjemlandet:.....

Arbeidssted/skole i Norge.....

Tel.:.....

Far..... Morsmål:.....

Skolegang/yrke fra hjemlandet:.....

Arbeidssted/skole i Norge.....

Tlf:.....

Søsken:

..... født:.....
 ..... født:.....
 ..... født:.....
 ..... født:.....
 ..... født:.....

Språk

(foreldres vurdering)

1.språk (morsmål):.....

FLYTENDE	GODT	LITT	INGENTING
Kommentar:			

2.språk:.....

FLYTENDE	GODT	LITT	INGENTING
Kommentar:			

Evt. 3.språk:.....

FLYTENDE	GODT	LITT	INGENTING
Kommentar:			

Hvilket (hvilke) språk kommuniserer familien på hjemme? .....

.....

Har barnet gått i barnehage tidligere? Evt. hvor/hvor lenge.....

.....

Kultur/religion

Er det noe i familiens kultur/religion som du vil barnehagen skal vite om? (f. eks. i forhold til mat, høytider etc.)

.....

.....

.....

Helse

Har barnet noen helseproblemer som barnehagen bør vite om? (spesielt viktig er syn og hørsel)

.....

.....

Er det andre opplysninger barnehagen bør kjenne til? (I forhold til talevansker, migrasjonshistorie (eks. flyktningbakgrunn) eller annet)

.....

.....

.....

Interesser

Hva liker barnet å gjøre?

.....

.....

.....

Er det noe spesielt barnet ikke liker el. er redd for?

.....

.....

Til stede på samtalen.....

.....

Dato/sted Førskolelærer som har gjennomført samtalen

MOTTAKSSAMTALE

Elever med annen språkbakgrunn enn norsk i grunnskolen

Samtalen gjennomføres med elev, foresatte, kontaktlærer og evt. en fra skoleledelsen.
Husk tolk v/behov!

Basisopplysninger om eleven

Etternavn:..... Fødselsdato:.....

Fornavn:..... Fødeland:.....

Jente . Gutt . Morsmål:.....

Adresse:..... Statsborgerskap:.....

Postnr.:..... Poststed:.....

Telefon:.....

Ankomstdato til Norge:.....

Skolestart i Norge (når/skole/klasse/trinn):.....

.....

Familie

Mor..... Morsmål:.....

Skolegang/yrke fra hjemlandet:.....

Arbeidssted/skole i Norge.....

Tel.:.....

Far..... Morsmål:.....

Skolegang/yrke fra hjemlandet:.....

Arbeidssted/skole i Norge.....

Tlf:.....

Søsken:

..... født:.....

..... født:.....

..... født:.....

..... født:.....

Språk

(egenvurdering/foreldres vurdering)

1.språk (morsmål):.....

(NB! Er morsmålet et skriftspråk?)

Språk	Jeg har lært språket - hjemme, i barnehagen, på skolen, blant venner	Jeg har lært språket (i antall måneder...)	Jeg kan forstå språket	Jeg kan snakke språket	Jeg kan lese språket	Jeg kan skrive språket	Jeg bruker språket sammen med ...
Språk 1 Morsmålet							
Språk 2							
Språk 3							

Hvilket (hvilke) språk kommuniserer familien på hjemme? .....

Har barnet gått i barnehage tidligere? Evt. hvor/hvor lenge.....

Skolegang - Skolegang i hjemlandet:

Antall år på skole i hjemlandet:.....

Elevens alder ved skolestart:.....

Hvilke fag har du fått undervisning i?.....

Foregikk undervisningen i hjemlandet på ditt morsmål?.....

Har du fått lese- og skriveopplæring i/på morsmål?.....

Lærte dere, og brukte dere, det latinske alfabetet på skolen?.....

Hvilke fag liker du best?.....

Hvilket fag synes du er det vanskeligste?.....

Hvis du har gått på skole i et annet land enn Norge; fortell litt om skolen du har gått på

(offentlig/privat skole, hvor mange timer pr. dag, undervisningsspråk, etc.).

.....

.....

Skolegang i Norge:

Har du gått på skole i Norge? Hvor lenge?/Hvilke klassetrinn?.....

Har du fått særskilt norskundervisning (jf. Opplæringsloven §2.8)?.....

Hvilke andre fag har du fått undervisning i?.....

.....

Hva gleder du deg til i forhold til å begynne på skolen/på ny skole?

.....

.....

Er det noe du gruer deg til i forhold til å begynne på skolen/på ny skole?.....

.....

.....

Er det noe i din kultur/religion som du vil skolen skal vite om? (f. eks. i forhold til mat, høytider etc.)

.....

.....

.....

.....

Helse

Har du noen helseproblemer som skolen bør vite om? (spesielt viktig er syn og hørsel)

.....

.....

Er det andre opplysninger skolen bør kjenne til? (I forhold til lese-, skrive- og talevansker, eller annet)

.....

.....

.....

.....

.....

Etter skoletid

Hva liker du å gjøre (interesser og hobbyer)?

.....

.....

.....

.....

.....

Til stede på samtalen.....

.....

.....

Dato/sted lærer som har gjennomført samtalen__